

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra filosofie

Studijní program: Specializace v pedagogice

**Studijní obor
(kombinace):** Anglický jazyk – humanitní studia

UDRŽOVÁNÍ ROMSKÝCH TRADIC
V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI
THE PRESERVATION OF ROMANY
TRADITIONS IN CZECH SOCIETY

Bakalářská práce: 2010–FP–KFL– 0017

Autor:

Markéta LEJSKOVÁ

Podpis:

Adresa:

Vítkovská 423

463 31, Chrastava

Vedoucí práce: PhDr. Jana Jetmarová, PhD.

Konzultant: Tatiana Pálová

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
41	18	0	0	27	2

V Liberci dne: 12.4. 2010

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 12. 04. 2010.

Markéta Lejsková

Děkuji vše, kteří mě při psaní této práce inspirovali a povzbuzovali. V první řadě patří velký dík vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Janě Jetmarové, Ph.D. za rady a potřebné odborné konzultace. Dále děkuji terénní sociální pracovníci Tatianě Pálové a dalším zaměstnancům společnosti Člověk v tísni za ochotu spolupracovat a poskytnout cenné informace, učitelům a pedagogickým asistentům ze základní školy v Chrastavě za povzbuzování a za neocenitelnou pomoc a podporu děkuji také své rodině.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na vybrané romské tradice a jejich analýzu v konfrontaci se současností. Teoretická část stručně seznamuje s romským etnikem a jeho tradičním životem, který vychází z dlouhé historie. V praktické části analyzuji tradice v romských rodinách v Chrastavě a okolí v roce 2010.

Klíčová slova

Romové, romské tradice, romská rodina, romština, tradiční řemesla, romský folklór, romské festivaly.

Summary

This Bachelor Thesis is focused on selected Romany traditions and their analysis in relation to the present day. The theoretical part acquaints us with the Romany ethnic group and its traditional life, which is based on a long history. Traditions are analysed in the practical part through results of questionnaire research which has been done in Romany families in Chrastava and the neighbourhood during 2010.

Key words

Romany people, Romany traditions, Romany family, gypsy language, traditional crafts, Romany folklore, Romany festivals.

Zusammenfassung

Diese Bakkalaurei Arbeit ist auf ausgesuchte Zigeunertraditionen und dessen Analyse in der Konfrontation mit Gegenwart gezielt. Der theoretische Teil macht mit dem Zigeunerethnika bekannt, und mit deren herkömmlichem Leben, das aus der langen Geschichte ausgeht. Im praktischen Teil sind die Traditionen in den Zigeunerfamilien in Chrastava im Jahr 2010 analysiert.

Schlüsselwörter

Zigeuner, Zigeunertraditionen, Zigeunerfamilie, Zigeunersprache, traditionelle Handwerke, zigeuner Volkskunst, Zigeunerfeste

Obsah

ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. KDO JSOU ROMOVÉ?.....	8
1.1. Historie.....	8
1.2. Termín „Rom“.....	8
1.3. Antropologické hledisko.....	9
1.4. Etnická charakteristika.....	10
1.5. Statisticko – demografické údaje.....	10
2. TRADICE.....	11
2.1. Romská rodina.....	11
2.2. Romská jména, příjmení a přezdívký.....	13
2.3. Romské bydlení.....	14
2.4. Hudební nadání.....	16
2.5. Romský humor.....	17
2.6. Romská móda a odívání.....	18
2.7. Náboženství, magické myšlení a pověry.....	19
2.8. Romská řemesla.....	23
2.9. Tradiční profese a moderní doba.....	24
2.10. Hodnotový systém.....	25
2.11. Symboly Romů.....	26
2.12. Romština.....	27
2.13. Romské Vánoce.....	29
2.14. Romské festivaly.....	30
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
3. VÝZKUM.....	33
3.1. Téma výzkumu.....	33
3.2. Metodologie výzkumu.....	33
3.3. Dotazníkové šetření.....	34
ZÁVĚR.....	45
PRAMENY.....	47
Literatura.....	47
Internetové zdroje.....	48
SEZNAM PŘÍLOH.....	49

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila „*Udržování romských tradic v současné české společnosti*“. Romskými tradicemi se zabývalo a zabývá mnoho romistů a bylo vydáno velké množství publikací věnovaných tomuto tématu – jedná se například o tyto autory: E.Davidová, M.Hübschmannová, P.Říčan, P.Navrátil, a další. Jedním z hlavních důvodů je bezpochyby závažnost romské problematiky v České republice. Dodnes se česká společnost plně nesžila s romským etnikem. V první řadě za to můžou předsudky, které v mnoha lidech z majoritní společnosti panují a které jsou zapříčiněny velkou neznalostí. Soužití s Romy je ve všeobecném povědomí české společnosti považováno za zásadní problém. Většina lidí se ho však nesnaží vyřešit. Žijeme v demokratickém státě, a přesto se velmi často setkáváme s diskriminací a odstrkováním tohoto etnika. (Nečas, 1999, s.114)

Jedním z dalších důvodů, které mě vedly k výběru tohoto tématu, je i fakt, že bydlím v Chrastavě, kde je romská problematika častým tématem denodenní konverzace. Počet Romů se zde v posledních letech velmi zvýšil a někteří jedinci bohužel nejsou schopní dodržovat mravní normy společnosti, ve které chtějí žít, a dělají tak svému etniku neblahou „reklamu“. Nemyslím si ale, že je potřeba se na Romy dívat pouze negativně, a proto bych je chtěla přiblížit v lepším světle a dokázat, že i my – „gádžové“ se můžeme od Romů spoustu věcí naučit a obdivovat jejich kulturu.

Měla jsem navíc možnost spolupracovat s romskou asistentkou z chrastavské základní školy a terénními sociálními pracovníky z občanské společnosti Člověk v tísní. Díky těmto lidem jsem se dověděla mnoho zajímavých informací o tradičním životě Romů a mohla jsem navštívit i několik romských rodin, a tak si udělala představu o způsobu života tohoto etnika. Za tuto zkušenost jsem velmi ráda, protože ani sebelepší knížka nemůže člověku poskytnout tak reálný pohled.

Pro lepší představu o romském etniku jsem se na úvod této práce pokusila vymezit „manifest romství“ - tedy to, čím se romské etnikum podle mého názoru vymezuje. Hlavní část je pak věnována tradicím, které pramení z dlouhé historie Romů a které se ve spoustě zemí, kde se tito lidé usadili, dodržují dodnes. Zajímalo mě proto, jak jsou na tom Romové v České republice.

Považuji za důležité vymezit časové období, pod kterým si představuji pojem „současnost“. V teoretické části se jedná o dobu od konce druhé světové války, tedy od roku 1945, až po rok 2010. Pro účely praktické části jsem se zaměřila na dodržování

romských tradic v roce 2010. Romský národ (Jakoubek, Hirt, 2004) se totiž hlavně v průběhu desítek let od konce války změnil – počtem, územním rozložením, apod.. „Důsledky těchto změn jsou na jedné straně pozitivní, na straně druhé ale více negativní. Tradiční romské společenství se svými vnitřními zákony je mnohdy rozbito a tradiční hodnotový systém není obvykle nahrazován něčím novým“. (Davidová, 1995, s.228)

Jako cíl své práce jsem si stanovila analýzu dodržování tradičního romského života ve 21. století v České republice a také zjištění, jaké povědomí vůbec Romové mají o svých původních tradicích.

Romská problematika je v dnešní době stále velmi aktuálním tématem, a tak jsem se jí rozhodla v této práci věnovat i já. Pokusila jsem se ověřit fakta uvedená v literatuře a nahlížet na toto téma z pohledu příslušníka majoritní většiny, který má zájem na zlepšení vzájemných vztahů díky lepšímu pochopení romského způsobu žití.

K vypracování této práce mi sloužily zdroje dostupné v Krajské vědecké knihovně v Liberci. Taktéž jsem čerpala z internetových stránek a časopisů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. KDO JSOU ROMOVÉ?

V současné české společnosti je stále mnoho lidí, kteří o Romech nevědí skoro nic, a proto často vznikají předsudky a zkreslené představy o tomto etniku. Na druhou stranu je i velké množství Romů, kteří nevědí o svém původu a předcích pocházejících z daleké Indie. E. Davidová poznamenává, že mladí Romové (hlavně ti žijící od narození v České republice) často ani nevěří popisované situaci, kdy před 30-35 lety, než se oni sami narodili, žili jejich rodiče v chatrči romské osady na Slovensku. (Davidová, 1995, s.14)

Postavení Romů a podmínky pro rozvoj tohoto etnika se od konce roku 1989 velmi změnilo. Změnil se také přístup státu k nim jako ke specifickému národu s právem na svoji vlastní identitu. Tato změna v přístupu je základem pro novou cestu, na kterou se musí především vydat sami Romové. (Říčan, 1998, s.11)

„Romové žijí v českých zemích kontinuálně minimálně šest století. jejich dějiny jsou s dějinami etnik žijících na tomto území vzájemně propojené; nezanedbatelné nejsou ani vzájemné kulturní vlivy. Jsou tu doma jako všichni ostatní. Českou republiku považují za svůj domov, odkud by neodešli – což není vůbec v rozporu s cítěním a uznáním vlastní etnicko-národnostní svébytnosti.“ (Davidová, 1995, s.231)

1.1. Historie

Dnes se může již s jistotou prohlásit, že všichni Romové pocházejí z Indie, která je v romštině nazývána „*Báro than*“ (neboli „velké místo“). Odchod jejich předků z této země se uskutečnil postupně v průběhu delších časových obdobích. Udává se, že na území střední Evropy přišli Romové ve 13. století a na území dnešních Čech až ve století čtrnáctém. Dodnes žijí Romové rozptýleně na všech kontinentech, hlavně je to však v Evropě, kde se udává přibližný počet deseti až patnácti milionů. (Nečas, 1999, s. 9-15)

1.2. Termín „Rom“

Slovo „Rom“ je označení pro několik etnických skupin, které mají společný původ, určité kulturní znaky a osobnostní charakteristiky. Tento termín v současnosti nahrazuje dříve více rozšířené označení „Cikán“, které je nyní považováno spíše za hanlivé. Termín Rom zahrnující etnické skupiny romské národnosti byl přijat Mezinárodní romskou unií i Radou Evropy. (Davidová, 1995, s. 16)

Viktor Sekyt píše o Romech jako o příslušnících romského národa, romské národnostní menšiny. To znamená, že za Romy je možno považovat pouze ty, kteří se k romské národnosti hlásí. Ve své práci slovem Rom označují člověka, který je nositelem romství (vyznačuje se určitými antropologickými znaky, které jsou popsány níže, apod.) a zároveň se sám k romské národnosti hlásí. (Sekyt In Hirt a Jakoubek, 2004, s.189)

Romové se dělí na několik skupin. Největší část Romů, kteří dnes žijí v České republice, je původem ze Slovenska a přicházeli sem po druhé světové válce. Tato skupina se nazývá „Servika Roma“ a celkový počet se odhaduje kolem 75% ze všech Romů žijících u nás. Dále se můžeme setkat s olašskými Romy, kteří zde tvoří 10% z romské populace a dále se mezi sebou dělí na různé rody. Tito lidé zůstávají i dnes uzavřenou skupinou pro majoritní společnost. I díky tomu si lépe uchovali své tradice a způsob života než Romové, kteří se více sžili s českým obyvatelstvem. (Horváthová, 2002)

Na základě svých poznatků z empirického šetření se domnívám, že olašští Romové jsou svým chováním a zvyky mnohdy kontroverzní také pro Romy patřící do skupiny „Servika Roma“. Jedná se zejména o jejich pohrdavé chování a vyznávání svých vlastních hodnot, které ostatním Romům tolik vadí. Tímto příkladem nemohu vztahy mezi jednotlivými skupinami zobecňovat, ale do určité míry by se to dalo považovat za ukazatel poměrů mezi těmito Romy.

Dalšími romskými skupinami v České republice jsou maďarští Romové a tzv. „Sinthové“, kterých se odhaduje celkově mezi 10% až 15%. U každé z výše uvedených skupin byly zaznamenány určité rozdíly ve zvyklostech a tradicích. Jedná se například o míru přizpůsobení se majoritní společnosti, způsob oblékání, apod. (Hübschmannová In Socioklub, 1999, s.67)

1.3. Antropologické hledisko

Romové se od ostatních obyvatel v české společnosti liší určitými znaky. Jedná se hlavně o tmavý pigment očí a vlasů a také barvu pleti, která je světle až tmavě žlutohnědá.. Je nutné říci, že tyto antropologické rysy se i v současnosti nejvíce podílejí na vzniku vztahů mezi majoritní společností a romským etnikem. Většinou se jedná o netoleranci a projevy rasismu. (Davidová, 1995, s. 16)

1.4. Etnická charakteristika

Romové se v průběhu času vytvářeli svá pravidla, normy a zákony, na základě kterých se utvářel také jejich hodnotový systém, který úzce souvisí právě s tradiční kulturou a způsobem života. Davidová píše: „ *Na jedné straně jsou to tradiční i současná měnící se specifika v komplexu způsobu života a kultury Romů; na straně druhé mezi základní etnické znaky patří tzv. etnické vědomí, vědomí sounáležitosti a naopak etnické odlišnosti od Neromů, vědomí společného původu, etnická identita a hlavně vztah a identifikace se svým romstvím.*“ (Davidová, 1995, s. 17)

1.5. Statisticko – demografické údaje

Statisticko-demografické údaje jako je například počet obyvatel, věk, údaje o rodině, bydlení a domácnostech, apod. slouží jako cenný zdroj informací, podle kterých se dá snadno charakterizovat určitá skupina obyvatel.

Po skončení druhé světové války se kvůli holocaustu udály změny v počtu Romů a jejich rozložení na území České republiky. V průběhu let se počet zvyšoval. Například v roce 1990 je udáváno číslo 151 tisíc. Jedním z nejvýraznějších specifik tohoto etnika je jeho „mladost“. Oproti stárnoucí české populaci je v současnosti u Romů podíl dětí do 15 let okolo 40 procent a nejstarší věkové skupiny nad 60 let je stále velmi nízký. Davidová uvádí: „*V Evropě dnes žije celkem nejméně 8 milionů Romů, rozptýleně v různých zemích. Vzhledem k tomu, že se jejich počet neustále zvyšuje – u nás stejně jako ve světě, brzy zde budou Romové představovat tak velikou národnostní skupinu jako je současná Česká republika a dvojnásobnou než Slovenská republika.*“ (Davidová, 1995, s. 38)

Rada Evropy v roce 1993 uvádí počet Romů kolem 250 tisíc. Sčítání tohoto etnika však není jednoduché, neboť ne každý se k romské příslušnosti hlásí. Je to důsledek neblahých zkušeností pramenících mimo jiné také z minulosti, kdy byla spousta Romů za svůj původ perzekuována. Někteří jedinci si také nejsou své etnické příslušnosti vědomi. (Navrátil, 2003, s. 12)

Podle údajů českého statistického úřadu je nejvyšší hustota osídlení Romů v České republice v bývalých průmyslových oblastech Čech a Moravy. Jedná se o Severočeský kraj (Most, Ústí nad Labem, Teplice, Děčín, Liberec a Chomutov), Západočeský kraj (Sokolov, Plzeň a Rokycany), Středočeský kraj (Kladno, Mladá Boleslav), Východočeský kraj (Pardubice, Hradce Králové, Náchod). Jihomoravský a Jihočeský kraj nebyl podle demografů z hlediska možnosti zaměstnání v průmyslu pro

Romy tolik zajímavý. Po severních Čechách dodnes žije nejvíce Romů v Severomoravském kraji, kde možnost práce v dolech na Ostravsku a Karviné hrála velkou roli.¹

Pro účely této práce považuji na základě výše zmíněných informací za Roma člověka, který se otevřeně hlásí ke svému romství.

2. TRADICE

Podle encyklopedického slovníku za tradice lze považovat souhrn společenských, kulturních a jiných společenských zvyků, obyčejů, pravidel apod. zachovávaných pokoleními, názorů a myšlenek přenášených z generace na generaci; ustálený, zprav. zděděný zvyk, způsob, zvyklost. Jedná se však také o přenášení zpráv n. slovesných výtvorů ústně, vyprávěním z generace na generaci, ústní podání. (Kraus a kol., 2006, s. 811)

Pro účely této práce jsou tradice chápány jako zvyky související s rodinou (například těhotenství, svatba, pohřeb, tradiční romská jména a příjmení, apod.), romským jazykem, způsoby bydlení a oblékání, tradičními řemesly a jejich konfrontací se současností. Dále se jedná o hudební nadání Romů projevujících se hlavně v písních.

Praktická část je zaměřena na zkoumání dodržování tradičního života Romů (počet sourozenců, bydlení, apod.), používání romštiny, hudebního a písňového romského folklóru a v neposlední řadě také na dodržování tradic spojených s rodinnými oslavami jako je například svatba.

2.1. Romská rodina

Téma rodiny je v české a slovenské literatuře poměrně hojně diskutované. Jedním z hlavních důvodů je fakt, že rodina vždy znamenala pro Romy vše, neboť na sebe byli jednotliví členové při kočování závislí. Poskytovala jim obživu, vzdělávání (např. předávání řemesla z otce na syna) i ochranu. Romové považují za svoji rodinu všechny příbuzné, neboť žili všichni pohromadě v jedné osadě nebo vesnici. Naproti tomu mluvili o rodině Češi, většinou mají na mysli užší okruh lidí – rodiče, sourozence, děti, muže, ženu. Další

¹ Národnostní složení obyvatelstva [online]. [cit. 2010/03/07]. Dostupné <http://notes2.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4114-03>

příbuzné, jakými jsou bratřenci, sestřenice, švagři, švagrové, apod. nevidáme tak často, a proto je považujeme za vzdálenější příbuzné. (Davidová, 1995, s. 95)

Například Řičan píše o tom, že si romská rodina doposud udržela patriarchální ráz. Žena byla ceněna podle své plodnosti, zvláště vítáni byli ovšem synové. Romské rodiny jsou dodnes početné a umělé potraty zcela výjimečné. Jestliže žena nerodila, muž měl právo ji opustit. Řičan dále předpokládá, že vzájemné vztahy mezi manželi patří už víceméně minulosti. Dozvídáme se, že nevěra muže je víceméně tolerována. Naproti tomu „nevěra ženy je neospravedlnitelná a nepřijatelná“. Muž ji za ni může opustit. Od ženy se očekávalo, že obstará děti a nakrmí rodinu. „Muž má vlastně jedinou povinnost: odevzdat ženě peníze, které vydělá – pokud ovšem pracuje. Žena se musí postarat o jídlo i domácnost“. (Řičan, 1998, s. 46-48)

Autor dále píše, že romská velkorodina mívala daleko větší význam než gádžovská, i když i u gádžů byla v minulosti příbuzenská pouta silnější jak vertikálně (prarodiče), tak horizontálně (bratřenci, švagři, atd.). V tísní se každý mohl spolehnout na příbuzné, nikdo nezůstal opuštěn. Do jisté míry je tomu podle Řičana dodnes, v domovech důchodců jen výjimečně narazíme na Roma. Dnes však vztahy mezi členy velkorodin slábnou. (Řičan, 1998, s. 48)

V publikaci vydané v rámci Programu Iniciativy Společenství EQUAL autorka Michaela Unucková píše, že Romové považují za své blízké příbuzné všechny členy širší rodiny. Romština má na rozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic a bratřenců, protože spolu bydleli všichni pohromadě, pojily je i rodinné tradice a vzájemná solidarita. Největším trestem pro Roma tedy bylo vyhnání z rodiny, což znamenalo ztrátu sociální i lidské jistoty. V romské rodině se všichni členové vzájemně podporovali a pomáhali si. Svobodní (kteří jsou i dnes mezi Romy velkou vzácností) zůstávali u rodičů, staří lidé byli opatrováni a hluboce váženi. „*Romská rodina tedy zajišťovala ochranu sociální (o všechny bylo postaráno), psychologickou (problémy se řešily společně) a ekonomickou (obživa pro všechny).*“ (Unucková, 2007. s. 18)

2.2. Romská jména, příjmení a přezdívky

Romská jména prozrazují mnohé o mentalitě Romů. Například Říčan ve své knize píše o tom, jak Romové s oblibou dávali svým dětem jména po bohatých sedlácích nebo po Židech a žádali o kmotrovství. Kmotři pak cítili určitý závazek poskytnout výdělek nebo i dát dárek. Další zajímavostí je fakt, že Romové dávají svým dětem stejná jména, např. z třiceti Horváthů má dvacet zapsáno jméno Jan. (Říčan, 1998, s. 20, 63)

2.2.1 Romská příjmení

Čeští Romové: Růžička, Janeček, Lagryn, Herynk, Šmíd, Šlehotě.

Moravští Romové: Daniel, Holomek, Herák, Kirsch, Kýr, Malík, Růžička, Herynek, Weinlich.

Olašští Romové: Stojka, Lakatoš, Rafael, Biháry

(Davidová, 2001, s.23-34)

Na základní škole v Chrastavě jsem však při svém výzkumu na žádná výše uvedená příjmení nenarazila. Nejčastěji se objevovalo příjmení Badi, Baláž, Ferenc a Grundza.

2.2.2 Moderní jména

V současných rodinách se často objevují jména jako Iveta, Monika, Nikol, Dominik, Patrik. (Davidová, 2001, s. 34)

Na základní škole v Chrastavě mi pro účely této práce poskytli seznam romských žáků navštěvujících první až devátou třídu. Z celkového počtu 47 jmen by se dalo šest dívčích a tři chlapecká jména považovat za moderní. Jednalo se o tato jména: Gabriela, Šarlota, Nikol, Diana, Natálie, Sabina a z chlapeckých jmen to byl Kevin, Dominik a Patrik. Seznam jmen je zařazen do příloh .

2.2.3. Romské přezdívky

Důležitou roli hrají tzv. *aver nav* – druhá jména, romské přezdívky. Podle nich se Romové znají a oslovují mezi sebou.

- **Typické mužské přezdívky:**

Maťo (ryba), Thulo (tlustý), Barko (prase), Johan, Berci, Jazykos (jazyk), Cifrikos (název pro houslistu, který dobře cifruje), Dilino (hloupý)

- **Typické ženské přezdívky:**

Luluďa (kvítek), Pišorka/Louli (červená), Láši (dobrá), Káli (černá), Grófká, Boja, Šuki (hubená), Zubany (zubatá), Vušta (ústa – hubatá), Hanča (Anna), Manči (Marie). (Davidová, 2001, s.23-34).

Při svém empirickém šetření jsem se Romů vyptávala také na přezdívky, ale kromě oslovení typu „Dilino“ („hloupý“) a „Čhaje“ („holka“) jsem žádné z přezdívek, které uvádí Davidová, nezaznamenala.

2.3. Romské bydlení

2.3.1. Tzv. vybydlování

Často se u Romů setkáváme s tzv. vybydlováním bytů. Obvykle se tento jev interpretuje jako neschopnost racionálně zacházet s majetkem nebo jako neúcta k hodnotám a může být také synonymem parazitického způsobu života. (Bakalář, 2004, s. 128)

Zajímavý pohled nabízí Říčan. Podle něj Romové odmítají (vědomě a snad ještě více nevědomě) obydlí gádžovská, tedy obydlí nemilovaných pánů. Jejich vandalství je projevem hořkosti, vzdoru, zoufalství schopného zničit nejen svůj majetek, ale i sebe sama. (Říčan, 1998, s. 36)

2.3.2. Paradox pořádku a nepořádku

Kontrast mezi velmi zanedbaným okolím a čistou domácností vysvětluje Hübschmannová tak, že zde hraje roli profesní faktor indických metařů (tj. bhángiů). Dotknout se „cizích“ odpadků totiž znamená pro příslušníky všech profesí, které nemají něco společného s metařstvím, přestoupení karmy člověka. Zodpovědnost za čistotu sahá k hranici toho, co člověk považuje za „své“, a to jsou prostory vlastní domácnosti, zápraží, dvůr. Nikoho kromě bhángiů ani nenapadne starat se o čistotu veřejných,

„ne-vlastních“ prostranství. Autorka tvrdí, že „*absolutní většina romských bytů se stkví čistotou*“ (Hübschmannová In Bakalář, 2004, s. 128))

Byty, byt' čtvrté kategorie, jsou přepychově zařízené, stkví se čistotou. Na základě vlastní zkušenosti jsem přesvědčena, že takových bytů je absolutní většina. Bohužel, sdělovací prostředky křiklavě upozorňují na dva, tři devastované byty ze sta normálních. (Hübschmannová, 1993, s. 41)

Díky své zkušenosti z návštěv v romských domech a bytech musím potvrdit slova Hübschmannové, protože jsem se tam nikdy nesešla s prostředím, ve kterém by se člověk štilil posadit se či přijmout pozvání na kávu. Některé byty byly dokonce tak naklizené, že by si z nich mohli vzít „gádžové“ dobrý příklad. Terénní sociální pracovnice Tatiana Pálová, která je také Romka, mi sama potvrdila, že se ve své letité praxi setkala pouze s několika domácnostmi, kde byla opravdu špína.

2.3.3. Důležitost obývacího pokoje

Rodina se soustřeďuje v obývacím pokoji, ostatní pokoje slouží pouze ke spánku. Na stěnách visí svaté obrázky a celý byt vyniká barevností (Lakatošová, 1994, s.5).

2.3.4. Ghetta

Říčan uvádí, že mezi Roma a Neromy probíhá „poziční válka“ – vytlačování Romů z určitých lokalit a jejich kumulace v jiných, které chátrají. (Říčan, 1998, s.65)

„Způsob bydlení je jedním z nejvýznamnějších ukazatelů sociální a kulturní vyspělosti každého jednotlivce, ale i celého etnika či národa. U Romů je odrazem a výrazem jejich specifického životního způsobu a hodnotové orientace.“ (Davidová, 1995, s.39)

Autorka dále popisuje, jak se po příchodu Romů ze Slovenska v uplynulých desetiletích (po poválečné migraci) změnil způsob bydlení. Rodiny i jednotlivci přicházeli z nevyhovujících životních podmínek do pro ně zcela nového prostředí českých zemí a ocitli se najednou v rozptýleném osídlení a otevřené společnosti. Na nové podmínky bydlení nebyli zvyklí, a tak je ani neuměli využívat. V průmyslových oblastech jako Kladno, Most, Sokolov nebo Ostrava byli usídlováni většinou do městských bytů horší kvality. Bydlení ve státních bytech bylo pro ně něčím zcela novým a odlišným stejně jako pro ty, kteří přicházejí z venkova do městského,

koncentrovaného prostředí. Prostřednictvím bytu se začali sbližovat a integrovat se svými sousedy v nejbližším okolí, tím se začali dostávat do poměrů majoritní společnosti, na kterou současně ale i oni působili a působí dodnes. (Davidová, 1995, s.41)

Davidová také uvádí, že na Romy působí sféra vlastních vlivů ze strany jejich etnika – tedy vlivů tradičních i nových, na straně druhé sféra tzv. vlivů vnějších ze strany okolní společnosti, která na ně působí často rozporuplně; mění se hlavně jejich hodnotová orientace. Jako příklad autorka uvádí tzv. „zákon čisté krve“. Dříve bylo u Romů nemyslitelné, aby vstoupili do manželství s příslušníkem jiného než romského etnika. Zatímco dnes již tento zákon téměř neplatí a počet smíšených romsko-českých manželství narůstá. (Davidová, 1995, s. 42)

2.4. Hudební nadání

Není jasné, zda se v otázce hudebního nadání Romů jedná o vrozené dispozice, nebo jestli jsou tyto činnosti ovlivněny podmínkami, ve kterých Romové žijí:

- Smysl pro rytmus a tanec... snad je toto nadání Romů skutečně vrozeno. Je však také možné, že je vypěstováno (Říčan 1998, s. 44).
- Nejde o romské specifikum, ale o vlastnost získanou zájmem o oblasti dostupné skupinám lidí, kteří žijí na okraji společnosti. Jedná se o zájmovou jednostrannost. S růstem vzdělanosti tento zájem ochabuje (Dědič, 1982, s. 60).

V. Ševčíková konstatuje, že celospolečenské vědomí majority je tradičně zatíženo mýtem o vysoké úrovni hudebních schopností Romů. Hudebnost je stále akcentovaným prvkem univerzální sebeidentifikace Romů (platí skrze subetnické vrstvy a rodová společenství) a je dominantním prostředkem upevňování „etnické“ hrdosti. Romové sami se často zcela nekriticky považují za národ univerzálně muzikantský a zpravidla nedokážou své individuální hudební schopnosti a dovednosti realisticky zhodnotit. Autorka provedla několik výzkumů a píše, že přestože je nutné považovat dosavadní výsledky pouze za orientační, ukazuje se, že romské děti obecně nemají vyšší hudební nadání. Zatímco v některých zkoumaných aspektech (jako procesy vciťování a vtělesňování se do hudby) dosahovaly lepších výsledků než neromské děti, ve většině jiných kritérií (hudební představivost, hudební myšlení, analyticko – syntetické schopnosti) byly jejich schopnosti na nižší úrovni. (Ševčíková, 2003, s. 128 – 136)

2.4.1. Romská hudba

Romská hudba a písňový folklór jsou velkým bohatstvím, které si Romové uchovali dodnes. Schopnost skládat si písně a muzikálnost přetrvává a dále se rozvíjí také u mladé generace Romů. Slovy Jurkové: „*Jedná se tedy o hudebnost a folklór živý, který ještě dlouho nezanikne, i když se bude rozvíjet třeba modifikovaně, v jiné podobě*“. Romové by s největší pravděpodobností bez hudby a tance snad ani žít nemohli, neboť tato kombinace patří neodmyslitelně k sobě. (Jurková In Davidová. 1999, s.63)

Svébytným a ojedinělým projevem romské kultury je tradiční hudba. V současnosti pečují o udržení romského folklóru mnohé soubory a některé z nich s úspěchem vystupovaly na Mezinárodních folklórních festivalech nebo na přehlídkách romského písňového folklóru, které byly původně pořádány jako „Romfesty“ a nyní pod názvem Romská píseň v Brně, ve Strážnici a od roku 1997 v Rožnově pod Radhoštěm. (Nečas, 1999, s.107)

Nové romské písně mají melodie inspirované současnou hudbou hranou rockovými a beatovými kapelami. Nejvíce na sebe upozornila rokycanská kapela „Kale“ zpěvačky Věry Bílé, která uspořádala úspěšná koncertní turné po západní Evropě a v USA a Kanadě a která se také dostala do povědomí široké české veřejnosti.¹

Avantgardní romskou umělkyní v oboru skladby a interpretace je Iva Bittová, která byla původně herečkou v divadle Husa na provázku v Brně. Její sestra Ida Kellerová se věnuje experimentální hudbě. (Nečas, 1999, s. 108)

S romskou hudbou a písněmi úzce souvisí také tanec. Nejznámější je čardáš a čapáš, což je tanec olšských Romů, kteří místo použití hudebních nástrojů dotvářeli rytmický doprovod tanečních písní výkřiky, dupáním a luskáním prstů. Romové jsou zvyklí v rodině často zpívat a tančit, a proto i malé romské děti znají písně a tance od útlého věku a přirozeně se těmto dovednostem učí, když je odkoukávají od jiných členů rodiny. (Kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999, s. 60)

2.5. Romský humor

Ševčíková popisuje některé znaky charakteristické pro romský humor:

- Velká část anekdot si bere na mušku gádže a jejich instituce, ale i Romy z jiných skupin, vesnic nebo kast.

¹ Věra Bílá a skupina Kale. [cit. 2010-03-25]. Dostupné: http://www.romanohangos.cz/clanek.php?id_clanek=740

- Mezi Romy koluje i gádžovská anekdota o Romech, což svědčí o schopnosti sebeironie.
- Při oblíbených *džungále paramisa* (vulgárních anekdotách) musí děti odejít.
- Vyprávění je často náplní společných sezení. U Romů se uplatňuje větší volnost při vyprávění anekdot a humorných příběhů, do hry vstupuje fantazie, fabulační umění. Bavit a zaujmout posluchače vlastním vyprávěním je zdrojem příjemných pocitů a osobního uspokojení.

Tematicky existují především tři zdroje námětů:

- Konflikt dvou protikladných světů (bohatých a chudých, gádžů a Romů). Rom vynalézavostí a důvtipem přelstí představitele protikladného světa. Tito hrdinové mají v různých prostředích různá jména: např. Hodža, Nasreddin.
- Skutečné události ze života (členěné podle stupně obecnosti, např. nedávno; obvykle jsou uvedena skutečná jména a názvy míst).
- Anekdoty vymyšlené.

Specifickou skupinu tvoří vtipy jazykové, často založené na bilingvním prostředí, nepřeložitelné.

(Ševčíková, 1994, s. 43 a 44)

2.6. Romská móda a odívání

Na celém světě se většina Romů stále odlišuje od okolního světa mnoha projevy způsobu života a kultury. Jedním z těchto projevů je právě oděv, přestože i v této oblasti dochází ke stále výraznějším změnám. Nejvíce charakteristický byl a dodnes často je oděv olašských Romů, kteří si pevněji uchovávají své zvyklosti. U žen se jedná o dlouhou nabíranou sukni (obvykle nad kotníky) nazývanou se „cocha“, která se zavazuje do pasu šňůrkou, výrazně barevná, donedávna s velkou vnitřní kapsou, do níž se vešly cigarety, peníze, ale třeba i celá slepice. K této tradiční oděvní součásti patřil šátek - „khosno“. Ten se zavazuje buď okolo hlavy, nebo se nosí přes ramena a na jeho konci jsou třásně. Typickým doplňkem jsou dodnes ozdoby. U romských žen všeho věku se můžeme setkat s velkými zlatými náušnicemi ve tvaru kruhů a nápadnými zlatými prstny s velkými kameny. Zejména mladí romští muži nosí drahé ozdoby i dnes jako doplněk k oblečení. (Davidová, 1995, s.88)

Beneš píše:

- Přáním každého Roma je opatřit si oděv, který by se skládal z červené nebo růžové košile, barevných kalhot, černých holinek s vysokým podpatkem a měkkého klobouku se širokou střechou.
- Ženy preferují pestré sukně z látky, na nichž převládají velké květinové vzory, touží po zástěrách, blůzách a po plachetkách.
- Velké oblibě se těší zlaté a stříbrné ozdoby, zlaté knoflíky na kabátech mužů, zlaté penízky v uších a vlasech žen. Romové si je podrželi i v období nejvyšší nouze.
- Krátce ostříhané vlasy jsou považovány za neslušné a neromské.

(Beneš In Bakalář, 2004, s.145)

Lakatošová uvádí:

- Nosí velice rádi zlaté šperky (velkých rozměrů): řetízky, prsteny, náušnice, náramky, dukáty.
- Romské dívky se nesmí stříhat (stříhá se pouze při smutku, eventuelně za trest). Rády si odbarvují vlasy na blond nebo mahagon. (Lakatošová, 1994, s. 26)

Nejtypičtější tradiční romský oděv se tedy vyvinul a někde dodnes uchoval u olašských Romů. Jako doklad tradiční kultury by měl být uložen v muzeu, ale vzhledem k faktu, že se starší oděvní součásti většinou nedochovaly kvůli obnošení, nebo z důvodu spálení při pohřbech, je jeho uchování prakticky nemožné. Oproti tomu Romové žijící převážně v městském prostředí svůj oděv „zmodernizovali“, neboť podleli okolním vlivům. Na druhou stranu ale některé prvky tradičního romského oblečení stále více ovlivňují zejména mladou módu v českých i evropských městech. Dnes již běžně velká část městských neromských dívek i žen začíná s oblibou nosit hlavně v létě nabírané a dlouhé typicky vzorované sukně po kotníky, šátky a šátečky – a to vše doplňují velkým množstvím korálů, náramků na ruku a nápadně velkými náušnicemi ve tvaru kruhů. (Davidová, 1995, s. 93)

2.7. Náboženství, magické myšlení a pověry

V myšlení Romů převládají animistické a démonické představy s výraznými prvky uctívání přírody, především živelů. Co se týká náboženství, hlásí se k té konfesi, která v dané zemi převažuje. V České republice se jedná o křesťanství. Ke katolicismu

přítom inklinují zcela přirozeně. Láká je pestrobarevnou výzdobou kostelů, okázalostí a pompou. (Beneš In Bakalář, 2004, s.146)

V duchovní kultuře Romů byla a je jedním z nejtradičnějších a nejvíce se odlišujících projevů hlavně oblast lidového náboženství, pověr a magických praktik. Víra Romů je odrazem jejich celkového rozvoje, který existuje ve formě tradic a zděděných návyků. Důležitou součástí lidového náboženství byla pověra – ta měla velký vliv na udržování starého tradičního způsobu života se všemi jeho projevy a pomáhá ho konzervovat často až dodnes. Lidový ritualismus s používáním magie je založen na praktické víře v kladný výsledek daného magického úkonu. A protože se kladný výsledek (buď náhodou, nebo z jiných důvodů) někdy dostavil, Romové jim začali věřit. (Davidová, 1995, s. 125-127)

Při svém empirickém výzkumu jsem v mnoha rodinách viděla sošky panny Marie a někde dokonce i malé oltáře, u kterých se Romové doma modlí. V dotazníkovém šetření mě překvapilo, že více než polovina respondentů (z toho například i desetileté děti) uvedla, že jsou věřící. Co se týká rituálů, nejčastěji dotazovaní Romové dodržují tradice spojené s pohřbem – například tzv. „vartování“ (bdění u nebožtíka ve dne v noci dokud se nepohřbí).

2.7.1. Sny

Snům se přikládá velký význam: když se zdá o jídle = nemoc, vidí auto = dostane dopis, hospoda = bude plakat, chléb = vězení. (Lakatošová, 1994, s. 42).

Někteří Romové mi v dotaznících uvedli další příklady výkladu snů. Jednalo se například o blechu, což znamená bídu nebo zdá-li se někomu o zubech, nastane v rodině úmrtí. Ne všichni Romové však umí vyložit symboly ze snů, a proto mi sdělili, že většinou žádají o radu nejstaršího člena rodiny. Zpravidla to bývá babička, která symboly zná.

2.7.2. Zaklínání

Velký význam Romové stále přikládají také zaklínání, které bylo a dodnes často je používáno několikrát denně v běžné hovorové řeči, například jen proto, aby svým slovům mluvčí dodali na věrohodnosti. Mezi nejčastěji užívané zaklínací formule patří například „*Man te poražine!*“ („Ať mne Bůh či hrom porazí!“) nebo „*Mi merel miri daj, te na čáčes phend'om.*“ („Ať umře moje máma, jestli jsem neřekl pravdu.“). Mnozí

Romové věří, že při lživém výroku se jim opravdu něco zlého stane. Většina z nich však dodnes užívá těchto formulí bezmyslenkovitě, aniž by přikládala nějaký význam jejich působení. (Davidová, 1995, s. 132 a 133)

2.7.3. Těhotenství

Těhotná žena se nesmí dívat na nic, co je *džungalo* (ošklivé, hnusné). V panelácích se tento zákaz přenáší na televizní „hnusy“ – thrillery a filmy o zvířatech se těhotným ženám dodnes zakazují. (Hübschmannová In Socioklub, 2004, s. 16)

Romové věřili, že když těhotná žena vidí nějaké jídlo, na které dostane chuť a nedostane ho nebo si ho nemůže koupit, dítě v ní „odejde pryč“ (neboli dojde k potratu). Podle Davidové tím však romské ženy často pouze omlouvaly své krádeže. Viděla-li budoucí matka oheň, nesměla se chytat za břicho, aby dítě nemělo na tváři „oheň“ (červené skvrny). Romské ženy v době těhotenství také nenosily korále, neboť věřily, že by se dítěti mohla omotat pupeční šňůra kolem krku a mohlo se tak udusit. (Davidová, 1995, s. 127)

Měla jsem možnost setkat se s Romkou, která byla těhotná, a skutečně mi některé výše zmíněné pověry potvrdila. Například se nesmí dívat na „ošklivé“ lidi a pak se chytat za břicho, neboť by prý mohla potratit a také musí vždy dostat jídlo, na které má chuť.

2.7.4. Pohřeb

Lakatošová popisuje:

- Pozůstalí drží smutek rok (např. nosí černé košile, neúčastní se oslav).
- Z bytu mrtvého se odstraní křiklavě barevné, zejména červené dekorace. (Ovšem rakev je pokryta červeným sukem, nikdy není černá).
- Do rakve se dává alkohol, cigarety, peníze a svaté obrázky. Zemřelý je oblečen do zcela nových šatů a je ozdoben zlatými šperky.
- U mrtvého se bdí (tzv. *verrastáši*).
- Olašští Romové zásadně odmítají pitvu.

(Lakatošová, 1994, s.47)

„Po smrti se shromažďují všichni příbuzní a setrvávají v blízkosti zemřelého až do pohřbu, případně i několik dní po pohřbu. Emotivní scény se hluboko zapíší do duše dětí a není divu, že jsou to nejčastěji právě děti, kterým se zemřelý zjevuje a jejichž prostřednictvím předává vzkazy.“ (Sekyt In Jakoubek a Hirt, 2004, s.200)

Smrt v romské komunitě je asi nejnázornějším příkladem projevu specifik romského náboženského smýšlení a citění. Romové věří v existenci ducha, který opouští lidské tělo až třetí den po úmrtí. Proto po smrti člověka po tři dny „vartují“ – sedí u něj v domě, vykládají veselé příběhy ze života mrtvého, zpívají, pijí a občas se zajdou na mrtvého podívat, aby mu při odchodu z tohoto světa nebylo smutno a nechtěl se v podobě ducha („mulo“) vracet na tento svět. Do rakve je nebožtík oblékán do nejlepších šatů, dostane s sebou předměty, které měl rád, a Romové jej hlasitě oplakávají, aby je mrtvý nemohl nařknout z toho, že jim na něm nezáleželo. Dále kropí jeho hrob pálenkou, aby neměl nedostatek, a někde mu přinášejí na hrob dokonce i jídlo. Hmotný majetek mrtvého se mnohdy ničí, aby se ho mrtvý nepřišel dožadovat. Nebožtíkovy peníze se rychle utratí, aby tak rychle mrtvém přestaly patřit. (Raichová In Davidová, , 1999, s. 67)

2.7.5. Duchové mrtvých

Romové mají úctu k duchům mrtvých a strach z nich. Duchy mrtvých, tzv. *muly*, lze rozdělit na:

- dobré muly (obvykle duchové nejbližších příbuzných), přichází poradit.
- zlé muly (obvykle nejsou blízkými příbuznými osob, kterým se zjevují, spíše naopak), často to jsou duchové gádžů, kteří zemřeli předčasně násilnou nebo nepřirozenou smrtí; příznačné je, že se ukazují v určitou specifickou dobu (o půlnoci, v okamžiku nebo v den výročí smrti, apod.). (Ševčíková, 2001, s. 51)

„Prakticky všichni Romové věří v možnost duchů zemřelých zasahovat do života živých. Duch zemřelého – „mulo“ – se zjevuje svým příbuzným, dává jim příkazy, vyčítá jim neodčiněné křivdy a příležitostně jim radí. I proto věnují Romové posledním věcem člověka takovou pozornost.“ (Sekyt In Jakoubek a Hirt, 2004, s.200)

2.8. Romská řemesla

V české společnosti se často setkáváme s názorem, že Romové nikdy neměli žádné pořádné povolání a nic vlastně neumí a neuměli. Jistě to pramení ze zkušeností s věštěním z ruky, které nabízejí romské ženy nebo s příležitostnými krádežemi či využíváním sociálních dávek. Málokdo totiž ví, že Romové byli velice zruční řemeslníci, od kterých se mohli Neromové spoustu věcí učit, jak dokládají následující odstavce.

2.8.1. Kovožpracující řemesla

Podle M. Unuckové souvisejí nejtypičtější romská řemesla se zpracováním kovu. Kovářství bylo typické pro kočovníky, přesto bylo jiné než to, jemuž se věnovali Romové, kteří se začali usazovat. Ti přijímali nástroje od majority, takže kovářství nebylo tak typické jako u kočovných Romů, kde měli svůj typický kovářský měch, kovadlinu s bodcem, apod. Tito lidé kovali buď v sedě, podřepu nebo v sedě „na Turka“ – to si patrně donesli ještě z Indie, protože tam dodnes některé dómské kasty tímto způsobem kovají. Dále to byla hlavně výroba měděných nádob, to už se podle autorky prakticky neudrželo ve střední Evropě, ale na Balkáně se takto Romové živí dodnes. (Unucková, 2007, s. 26-28)

2.8.2. Zpracování přírodních materiálů

Romové v historii kočovali, ale ne vždy se jednalo o bezcílné toulání, protože řada z nich se věnovala takzvanému „řemeslnému kočovnictví“. Mezi řemeslné kočovníky patřili zejména kováři, brusiči a dráteníci. Kromě řemeslně kočujících Romů byli i chudší Romové, kteří provozovali tzv. „potulku“. Tito lidé se živili košíkářstvím, hrnčířstvím a výrobou cihel. Výrobky pak prodávali při svých cestách. Romové vždy hojně využívali přírodní zdroje, protože nic nestojí a jsou všude dostupné. (Davidová, 1995)

2.8.3. Zábavní produkce

Romové jsou velmi často pohybově a herecky nadaní a tento talent uplatňovali v provozování různé zábavní produkce. Jak uvádí Unucková, jednalo se hlavně o loutkové a syntetické divadlo, které spojuje mluvené slovo s hudbou a tancem. Na ulicích také předváděli tanec a hudbu. Ani akrobacie nebyla výjimkou. Dodnes podle

autorky většina světových cirkusů zaměstnává romské artistry nebo krotitele zvěře. Zajímavostí je, že Romové byli i v rodině zakladatele českého loutkářství Matěje Kopeckého a v akrobaticky proslulé rodině Berouskových. (Unucková, 2007, s.27)

2.8.4. Romští hudebníci

Tito lidé byli vždy dobře přijímáni majoritní společností, neboť byli z romské komunity „nejpřijatelnější“ a postupně se stávali součástí vesnic i měst. I v rámci romské komunity patřili hudebníci k nejlépe hodnoceným osobám. Svědčí o tom romské přísloví: „*Hudebník žije podle jiných zásad než buran*“. (Unucková, 2007, s.28)

2.8.5. Věštění

Z obrazů a z různých povídek máme romské ženy spojené s magií, vykládáním z ruky a z karet. Říká se, že Romové mají vztah ke spojení s tajemnem a s něčím, co je nadpřirozené. Tento způsob obživy je pro ně typický po staletí a je spojen s kočováním a stále se najde spousta lidí, kteří věštění Romů vyhledávají. (Kolektiv autorů muzea romské kultury, 1999)

2.9. Tradiční profese a moderní doba

Bohužel v průběhu 20. století postupně docházelo k upadání tradičních způsobů romské obživy, jak píše E. Davidová: „*Za socialistické společnosti, v období 50.-80. let, byla sice v Československu většina romských mužů, a dokonce i vysoké procento žen, zaměstnána, ale převážně jako nekvalifikovaní dělníci na stavbách, ve službách, v různých podnicích a zemědělských družstvech. Romská řemesla začala upadat již v první polovině 20. století v důsledku postupující industrializace, ale ještě více v důsledku tlaku tehdejší společnosti na vše specificky romské, takže koncem 50. let a v 60. letech docházelo postupně k zániku mnoha romských řemeslných dovedností.*“ (Davidová, 1995, s.48)

„*Kde se ovšem dnes najdou Češi, kteří by potřebovali okovat koně? Komu dnes hrají na svatbě Cikáni? Hodnota tradičního vzdělání byla znehodnocena. Změněná společnost za ni nabídla hodnotu novou: vzdělání v české škole. Jenomže institucionální škola je diametrálně odlišná od příbuzenské pospolitosti, která kdysi poskytovala romskému dítěti jak „základní vzdělání“, tak profesní kvalifikaci.*“ (Bakalář,2004,s. 126)

Podle něj v žádné zemi se žádnému politickému systému nepodařilo zbavit většinu Romů jejich archaických a často sociopatických vzorců chování, které nejsou slučitelné s důstojným životem v moderní společnosti. Pokud by existovala výjimka, bylo by možné se z ní poučit, ta však neexistuje. (Bakalář, 2004, s.127)

Přístup mnohých aktivistů utvrzuje Romy v přesvědčení, že jejich problémy způsobili Neromové a podporuje základní nedostatek realistické sebereflexe. Opačný názor má např. Študent: „*Naše dlouhodobé vztahy s tímto etnikem jsou prubířským kamenem naší mimořádné rasové tolerance. Neznám žádný jiný národ, který by nekonečná léta živil a obstarával slušné bydlení značné části nepracující menšiny, která by se mu za to odměnila velkou kriminalitou a nenávisťným osočováním a pomlouváním na mezinárodní úrovni.*“ (Študent In Jakoubek a Hirt, 2004, s. 10)

Není jasné, jaký cílový stav by byl pro Romy uspokojující. Patrně by to byla situace, kdy by byl průměrný romský plat stejný jako neromský. To by však předpokládalo, aby byly obě populace stejně vybaveny kulturními předpoklady podmiňujícími sociální úspěch.

2.10. Hodnotový systém

V. Ševčíková ve své publikaci popisuje hodnoty Romů, které úzce souvisí s romskou kulturou a slouží k lepšímu pochopení romských tradic:

- **Svobodný život**
Iluze bezstarostného způsobu života („*Svět je velký, nech žít.*“). Vše, co ji podporuje, je hodnoceno pozitivně.
- **Uznávání rodové hierarchie a rodové tradice**
Vzhledem k dodržování složitých kastovních a rodových zvyklostí a pravidel například nedochází v období dospívání k extrémnímu vyhocení konfliktů generačního rázu.
- **Dědictví předků**
Sebedůvěra plynoucí z vazby na minulost.
- **Láska k dětem.**
Počet dětí určuje míru rodové prestiže („*Jedna matka, jeden otec a mnoho dětí – v tom je síla Romů.*“)

(Ševčíková, 2003, s. 105)

- **Peníze jako základní potřeba pro přežití**

Ne jejich shromažďování, ale prostředek k dosažení pocitu životního naplnění.
(Ševčíková, 2003, s. 105)

- **„Romipen a čačipen“**

Říká se, že romskou identitu tvoří tzv. *romipen*, což je nepsaný zákon, jakýsi soubor hodnot, které jsou teoreticky univerzální a vlastní všem Romům. Důležitou součástí *romipen* je tzv. *čačipen* – pravda, právo, spravedlnost, skutečnost. Ovšem chápání spravedlnosti může být v diametrálním protikladu k chápání spravedlnosti Neromy. Příkladem může být romské slovo *de man*, půjč mi, ale také dej. Romové nečekají, že musí půjčenou věc vrátit, protože oni by jednali také tak. Platí zásady solidarity - „*dnes mám já, zítra budeš mít ty*“; je přípustné, aby jeden člen komunity „měl“ (jídlo, oblečení, peníze) a druhý ne. (Ševčíková, 2003, s. 105)

2.11. Symboly Romů

Na sjezdu v Londýně v roce 1971 se Romové usnesli, že označením příslušníků romského národa je etnonymum Rom a od té doby se datuje romský požadavek, aby tento fakt byl majoritou respektován. V Čechách je běžně používáno výrazu Cikán, přestože je toto označení Romy vnímáno jako hanlivé. (Nečas, 1999)

2.11.1. Romská vlajka

Skládá se z modrého pruhu v horní polovině, zeleného v polovině dolní a červené čarky s šestnácti paprsky umístěné uprostřed. Čakra, která je i na vlajce Indie, odkazuje na indický původ romského národa. Zelený a modrý pruh symbolizují život věčných poutníků po zelené zemi pod blankytnou oblohou. Tato vlajka byla přijata na 1. Mezinárodním sjezdu IRO v Londýně v roce 1971. (Unucková, 2007)

Byla jsem překvapená, kolik z dotazovaných Romů mi dokázalo vyložit, co znamenají jednotlivé barvy na vlajce. Nutno podotknout, že se však jednalo o starší generace Romů s věkovým průměrem 40 let a výše. Mladí Romové o existenci vlajky nevěděli nic.

2.11.2. Romská hymna

Všeobecně se za romskou hymnu považuje romská píseň „*Gejl'em, gejl'em*“. Romská hymna často zní na setkání romských aktivistů nebo pro Romy významných akcích (např. pietní akty u příležitosti holocaustu, apod.). V repertoáru ji má řada romských kapel i sólových romských hudebníků z Čech i zahraničí, takže romská hymna zní také v rámci koncertního vystoupení. (Unucková, 2007, s.30)

Existence romské hymny není mezi Romy v České republice dosud příliš známá. Znají ji spíše romští aktivisté nebo Romové, kteří se účastní romských kulturních aktivit. O tomto faktu jsem se přesvědčila i při svém výzkumu. Respondenti, kteří jezdili a jezdí na romské festivaly, tuto hymnu znají, neboť vždy zahajuje danou akci, a ze slov dotazovaných bylo znát, že jsou na „svou“ hymnu náležitě pyšní. Oproti tomu ostatní o hymně nic nevěděli.

2.11.3. Mezinárodní den Romů

Mezinárodní den Romů připadá na 8. duben, což je den vzniku Mezinárodní romské unie. Romové slaví Mezinárodní den Romů každoročně od roku 1990, kdy byl ustanoven na 4. kongresu Mezinárodní romské unie ve Varšavě. V České republice probíhají jeho oslavy od roku 2001 a organizuje je především občanské sdružení Athinganoi. (Nečas, 1999, s.110)

2.12. Romština

2.12.1. Původ a historie

M. Hübchmannová naznačuje v knize Evy Davidové původ romštiny a její význam a snaží se o nastínění perspektivy tohoto jazyka do budoucna. Lingvisté se shodují, že romština je starší než všechny moderní indické jazyky, jejichž podoba se začala formovat v desátém století. Zatím se odborníci přiklánějí k teorii R.Turnera (1926) , podle níž patří romština do skupiny středoindických jazyků podobně jako hindština, pandžábština, apod. (Davidová, 1999, s. 9-15)

Počet Romů není ve světě přesně znám, ale odhaduje se číslo kolem patnácti milionů. Jako problematický je podle autorky považován fakt, že lidé označovaní *cikáni*, *gypsies*, atd., nebyli považováni za svébytnou pospolitost, ale za sociální vrstvu spojující úzký okruh „cikánských profesí“ (hudebnictví, kovářství, apod.), a také

„asociálních profesí“ jakými je žebrota, věštění, atd.. Romové vycházeli z Indie jako společenství různých kast a podkast, neboli příbuzenských komunit vykonávajících specifickou kastovní profesi. Dialektní rozdíly na půdě Indie existovaly a Ian Hancock (1988) hovoří o „primární diferenciaci“. K „sekundární diferenciaci“ došlo podle Hübschmannové v etnických prostředích, jimiž Romové v průběhu své historie procházeli a kde se déle zdržovali. (Hübschmannová In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999, s.9)

Čtyři mezinárodní konference věnované od roku 1993 romské lingvistice ukázaly, že o odborné studium vlastního jazyka se zajímá čím dál více akademicky vzdělaných Romů. (Nečas, 1999, 112)

2.12.2. Perspektiva romštiny

„*Džikin ena Roma pre kada svetos, romaňi Chin na merla.*“ (Dokud budou žít Romové na tomto světě, romština nezahyne.) – říkají jedni – druzí smutně vrtí hlavami: „*Tel o penda berš ňiko imar romanes na vakerla* „(Během padesáti let už nikdo nebude mluvit romsky.)“ (Hübschmannová In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999, s.12).

Podle autorky je romština jazyk, který má jako ostatní jazyky ve světě vnitřní potenciál se rozvíjet. Problém s rozvojem tohoto jazyka, jak píše Hübschmannová, je však zejména v možnosti uplatňovat nové formy v dostatečné míře a v dostatečném tak, aby si na ně mluvčí mohli zvykat a přirozeně je tak učili (romština má pro pojem „zvykat si“ a „učit se“ jediný výraz: „*sikhl'ol*“, jinými slovy „učit se zvykáním si“). Velmi bude záležet na tom, zda budou mít Romové natolik silnou vůli, aby si v majoritní společnosti prosadili dostatečnou příležitost na uplatnění romštiny. Je také otázkou, zda někdy přijde doba, kdy bude dostatek učitelů, kteří budou vyučovat romštinu, což by samozřejmě vedlo k rychlé standardizaci tohoto jazyka v české společnosti. To by zcela jistě vedlo k větší motivaci Romů ke vzdělání. Autorku vede k optimistické perspektivě rozvoj romské literatury po roce 1989, tedy poté, co byla oficiálně zrušena asimilační politika, která devastovala romštinu i romskou kulturu. Romština se v dnešní době objevuje také na stránkách nejrůznějších periodik. V roce 1996 získali první studenti na filosofické fakultě Karlovy univerzity v Praze titul magistra ve *philologica romica*. Romština je povinným předmětem na romské střední sociálně-právní škole v Kolíně a na stejně zaměřené Evangelické akademii v Praze.

Veřejné uplatnění romštiny vede slovy autorky k „*motivaci rodičů, aby opět začali na své děti mluvit romsky*“. Romistika se začala přednášet na univerzitách v Praze, Olomouci, Brně, Ústí nad Labem. Řada Romů, u kterých se již v rodinách nemluvílo romsky, se tak znovu vrací ke svému rodnému jazyku a učí se ho. Podle Davidové se jedná o „*uvědomění si své příslušnosti k romství, identifikování se s ním a někdy je to i projevem určitého „národnostního obrození“ v pozitivním slova smyslu*“. (Hübschmannová In Davidová, 1995; Davidová, 1995, s. 20)

Perspektiva tedy rozhodně není tak černá, ale k tomu, aby se romština stala plnohodnotným jazykem uplatňujícím se ve všech sférách společnosti, je třeba ještě dlouhé cesty.

E. Davidová ve své knize píše, že dnes dostává romský jazyk pozvolna i odlišnou roli a funkci. Romové totiž postupem času přejímali některé prvky z jazyka majoritní společnosti, proto dochází k bilingvismu. V rodinách hovořících pouze romsky se začalo mluvit také česky. U značné části romské populace existuje bilingvismus podle Davidové dodnes. Často se také stává, že Romové, kteří už nemluví vůbec romsky, neumí ani správně česky. (Davidová, 1995, s.18)

2.13. Romské Vánoce

Romové v minulosti převzali od majoritní většiny církevní výroční svátky a s nimi spojené obyčeje, z nichž si však brali pouze formální stránku. Přetvořili si je totiž podle svého a dali jim v podstatě nový obsah. Nejvíce se dnes mezi Romy z těchto svátků slaví Vánoce a Velikonoce. Právě Vánoce jsou dnes jednou z příležitostí, kdy se sejde celé romské příbuzenstvo a společně vzpomíná a slaví. (Davidová, 1995. s. 124)

Při oslavách romských vánoc se často prolínají prvky převzaté od majoritní společnosti, proto je tento zvyk podobný českým vánocům. Záleží také na věkovém průměru romské rodiny. Při svém empirickém výzkumu jsem se totiž přesvědčila, že starší členové rodiny si pamatují tradice svých předků, které se váží k jejich původu v Indii a mají hodně společného i se zvyky dodržovanými na Slovensku, odkud pochází velká část romských rodin žijících na dnešním území České republiky. Oproti tomu mladší generace již nedodržují tak velké množství tradičních rituálů a slaví vánoce velmi podobně jako Češi.

Čeští Romové nazývají Vánoce „*Karačoňa*“ a v jejich oslavách se prolínají zvyky převzaté od majoritní společnosti s romskými tradicemi. Patří sem například

odpuštění a usmíření nebo vzpomínání na zesnulé příbuzné – to souvisí s přesvědčením Romů, že duše člověka existuje i po smrti. (Unucková, 2007, s. 25 a 26)

Jan Horváth píše o svých vlastních zkušenostech s Vánoce: „V první řadě si členové rodiny dávají do pořádku vzájemné vztahy. Kdo v průběhu roku byl mezi sebou znesvářen, kdo se pohádal, ten musel o vánocích umět odpouštět. Příbuzní se navštěvovali, usmiřovali se při sklence pálenky či dobrého vína .“...“ . Nezapomínáme také na naše mrtvé - mule, věříme v posmrtný život a o Vánocích jim připravujeme jídlo, dáváme je buď na okno nebo do kouta.“²

2.14. Romské festivaly

Romské festivaly jsou pro Romy velice důležité, neboť jejich prostřednictvím mohou předvést bohatost a rozmanitost své kultury a tradic, které jsou díky snaze Romů o začlenění v majoritní společnosti součástí celé české a evropské kultury. Taktéž napomáhají k vytvoření multikulturní společnosti.

Akce podobného rázu dále přispívají k větší integraci Romů do české společnosti a napomáhají zlepšení vztahů ze strany majoritní společnosti. Mnoho lidí je při seznámení se s romskou kulturou příjemně překvapeno zajímavostí a bohatostí tradic a začne na romské etnikum pohlížet také z jiného úhlu a přestane zastávat pouze jednostranný názor plný předsudků. (Davidová, 1995, s. 223)

Na území České republiky se ročně koná několik romských festivalů. Při zadání slov „romský festival“ do vyhledavače na internetu se objeví stránky s jejich popisem. Pro účely této práce byly vybrány pouze největší a nejznámější z nich.

Při svém šetření jsem zjistila, že mnoho z dotázaných Romů na festivaly vůbec nejezdí. Přisuzuji to faktu, že mnohdy nemají na podobné akce peníze a zároveň jsou zvyklí zpívat a tančit při nejrůznějších rodinných oslavách a vzhledem k tomu, kolik členů má průměrně romská rodina, příležitost se najde často.

Khamoro

Festival Khamoro (neboli „Slunce“) je tradičně největším romským festivalem na českém území a po dobu jeho existence ho zaštiťuje mnoho politiků. V minulosti se jednalo například o Václava Havla, Petra Pitharta, Pavla Béma a další.

² Romské Vánoce. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: <http://janhorvath.blog.idnes.cz/c/112327/Romske-vanoce.html>

Tento projekt je podpořen vládou České republiky, což svědčí o jeho významnosti. Letos se bude konat již podvanácté v Praze. Každoročně se na festival sjíždějí Romové z celé Evropy a společně oslavují bohatost a rozmanitost romské kultury.

Součástí programu je také průvod všech účinkujících kapel a umělců historickým centrem Prahy v pestrobarevných kostýmech, což zajišťuje nevšední zážitek i pro širokou českou veřejnost a návštěvníky z celého světa.

Součástí festivalu je také mnoho „workshopů“ zaměřených na romské tance, které se každý návštěvník může pokusit naučit. Dále se nabízí velké množství seminářů nebo výstav fotografií různých umělců z celé Evropy a v neposlední řadě mohou zájemci zhlédnout několik filmů s romskou tematikou. Každý rok se o tuto akci zajímají i zahraniční média, například BBC nebo CNN, což svědčí o světovém významu tohoto festivalu.³

Festival Romská píseň

Každý rok se v přírodním skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm pořádá festival, který oslavuje romskou píseň. O jeho úspěchu svědčí i dlouhá a bohatá historie – letos se do Rožnova sjedou Romové ze všech koutů České republiky již pošestnácté. Každoročně festival navštíví více než jeden tisíc návštěvníků.

Písněmi si Romové připomínají své předky a také své dějiny. Proto zde najdeme rozličné romské hudební kapely. Některé hrají cimbálovou muziku, jiní kombinují romskou hudbu a jazz (tzv. „gypsy jazz“) a další poskytují návštěvníkům nevšední zážitek se starými romskými písněmi v moderním kabátě. Vše je samozřejmě doplněno tradičními pestřými oděvy. Návštěvníci nejsou pouze z řad Romů, ale najde se zde velký počet zástupců většinové společnosti a dokonce i cizinců.⁴

Festival Romské kultury v Liberci

V libereckém kraji se snaží udržovat romskou kulturu v povědomí nejenom Romů ale i majoritní společnosti Dušan Kotlár. První festival se v Liberci uskutečnil v roce 2002 a od té doby sklízí velký úspěch.

³ Festival Khamoro [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: <http://www.khamoro.cz/>

⁴ Festival Romská píseň. [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: http://www.romanohangos.cz/clanek.php?id_clanek=1238

Festival má dvě části. Ta první představuje romskou kulturu v podobě písní, tanců, fotografií a dalšího doprovodného programu. Kotlárovi se například podařilo uspořádat výstavu fotografií velice uznávané romistky a etnoložky Evy Davidové.

Druhá část spočívá v uctívání patronky Romů – svaté Sáry. Tradiční mše se koná v hejnickém chrámu a pokaždé přiláká velkou pozornost veřejnosti, neboť je prokládána hudebním a tanečním vystoupením.

Lidé tak mohou v kostele netradičně vidět tančení čardáše a poslechnout si typickou romskou cimbálovou muziku.⁵

⁵ V. festival romské kultury v Liberci. [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2006_0405

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3. VÝZKUM

3.1. Téma výzkumu

Praktická část této práce se zabývá analýzou udržování romských tradic v současnosti v České republice.

Seznámení se s tématem romských tradic by mohlo pomoci zlepšit celkový pohled na Romy v české společnosti. Někteří Češi často romskou kulturu neznají a někomu se může zdát až překvapivé, jak bohatá je. Je také velmi zajímavé, jak si Romové na určitých tradicích zakládají i v dnešní době. Jedním z důkazů je i fakt, jak moc při sobě za jakýchkoli okolností stojí.

3.2. Metodologie výzkumu

Sběr informací sloužících k vyhodnocení situace romských tradic v současnosti byl prováděn pomocí dotazníkového šetření. Každý dotazník měl několik částí. Úvod obsahoval stručné seznámení s účelem výzkumu, instrukce, jak se mají jednotlivé otázky vyplňovat a poděkování. Následující část měla za úkol zjistit demografické údaje respondentů (věk, pohlaví) a poslední část byla zaměřená již na samotné tradice. Celkem se jednalo o 18 otázek. Snažila jsem se dotazník formulovat srozumitelně, aby respondenti dobře pochopili dotazy. Některé otázky byly otevřené a některé mohli dotazovaní doplnit svými vlastními poznatky a zkušenostmi, což při vyhodnocování výsledků šetření usnadnilo lepší pochopení jejich odpovědí.

Výzkum byl prováděn mezi Romy v Liberci, Chrastavě, Nové Vsi a Novém Městě pod Smrkem. Spolupracovala jsem se základní školou v Chrastavě, Výchovným ústavem pro děti a mládež v Chrastavě a v neposlední řadě též s pedagogickými asistenty působícími v Liberci a terénními sociálními pracovníky z obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni, díky kterým jsem se mohla podívat do romských rodin a kteří mi také pomohli k lepšímu pochopení tradičního způsobu života Romů. Dohromady se mi podařilo nashromáždit 43 vyplněných dotazníků.

Aby byl zajištěn bezproblémový přístup do romských domácností, obdržela jsem od zaměstnanců společnosti Člověk v tísni tipy, kde s dotazováním začít. Setkala jsem

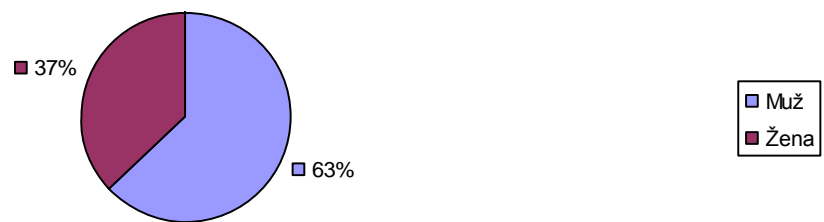
se také s odmítnutím spolupráce, přičemž motivy byly různé. Většinou se však jednalo buď o neochotu, nebo o obavy z možné zneužitelnosti údajů z výzkumu.

3.3. Dotazníkové šetření

A) DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

1. Pohlaví respondentů

GRAF 1

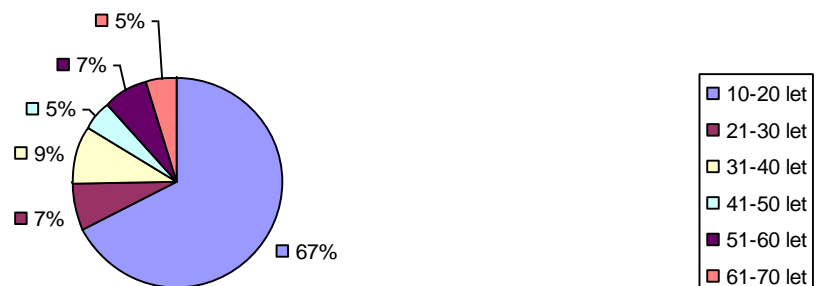

- Z celkového počtu 43 respondentů je 63% mužů a 37% žen.

Diskuze: Při svém empirickém šetření jsem se setkala s více muži než ženami, proto se tento výsledek dal očekávat. Faktorem podílejícím se na tomto výsledku je zcela jistě i rozdání části dotazníků v Dětském diagnostickém ústavu v Chrastavě, kde jsou pouze chlapci.

2. Věk respondentů

GRAF 2

- Nejčastěji zastoupená věková kategorie s 67% byli respondenti do 20 let, další věková rozmezí už byla relativně vyrovnaná.

Diskuze: V praktické části jsem se ve svém výzkumu chtěla zaměřit hlavně na romskou mládež, proto celých 67% respondentů bylo ve věku 10-20 let. Zajímalo mě totiž, co si oni sami představují pod určitými romskými tradicemi a jak je dodržují. K tomuto rozhodnutí přispěl i fakt, že není příliš snadné dostat se do romské rodiny a setkat se tak se staršími generacemi Romů. Nejlépe se mi spolupracovalo při vyplňování dotazníků s romskými žáky ze základní školy a dospívající Romy, kteří již nemají takový problém komunikovat s „gádži“.

B) OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE TRADIC

1. Kde bydlíte?

GRAF 3

- 49% respondentů bydlí v podnájmu, dalších 23% z nich bydlí ve vlastním domě, 19% uvedlo bydlení ve vlastním bytě a z 9% se jednalo o respondenty, kteří momentálně pobývají ve Výchovném ústavu a dětském domově v Chrastavě.

2. Jak dlouho žijete ve svém současném domově?

GRAF

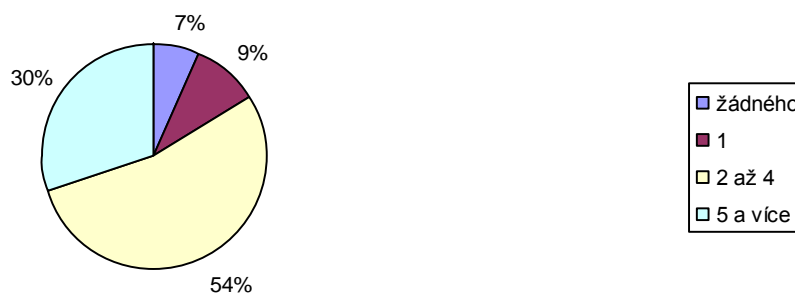

- 60% z respondentů bydlí ve svém současném domově více než 2 roky, procento těch, kteří zde žijí buď od narození, nebo naopak méně než 1 rok, je celkem vyrovnané.

Diskuze: Těmito dvěma otázkami jsem chtěla zjistit, zda jsou Romové v současném domově již „usazeni“, nebo zda jsou stále zvyklí se častěji přemisťovat na jiná místa, a proto nemají potřebu mít stálý domov. Překvapilo mě, že mnoho z respondentů bydlí v současném bydlišti již od narození a většina více než 2 roky. Z toho mi vyplývá i důvod, proč má velké procento z nich vlastní dům či byt. Na druhou stranu je nutno dodat, že většina z respondentů vlastní dům po svých předcích (starousedlících) a ti, co mají vlastní byt, mají také lépe placené zaměstnání, aby si jeho koupi mohli dovolit. Proto se domnívám, že stále největší procento Romů je zvyklé žít v podnájmech.

3. Kolik máte sourozenců?

GRAF 5

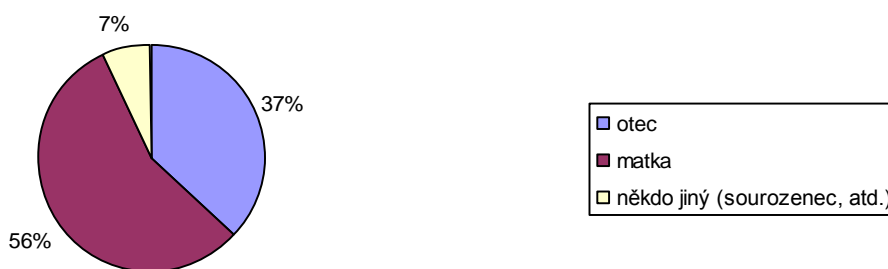
- Více než polovina dotázaných má minimálně 2 sourozence, ostatní pak většinou 5 a více sourozenců a relativně málo z nich má buď pouze 1 sourozence, nebo dokonce žádného.

Diskuze: Odpověď na tuto otázku mě velmi zajímala, neboť Romové byli v minulosti zvyklí mít opravdu velký počet sourozenců. Jak se ukázalo, tato tradice týkající se rodiny je běžná i dnes. Musím však dodat, že při konzultacích s terénními pracovníky mi všichni z nich potvrdili, že jedním z důvodů pořizování si dětí je v současnosti také příjem finančních prostředků formou porodného a sociálních přídatků na děti. Je tedy otázkou, který z uvedených faktorů převažuje. Domnívám se však, že zjišťování

pravého důvodu by mohl být problém, neboť někteří Romové by nemuseli objektivně odpovídat.

4. Kdo je hlavou rodiny?

GRAF 6

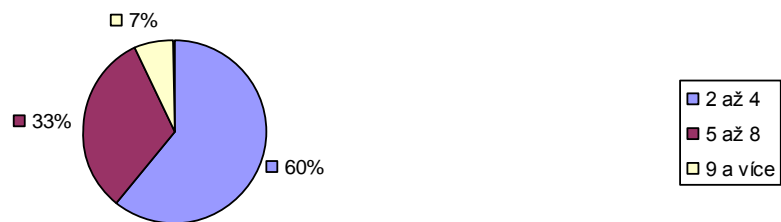
- U více než 56% respondentů je hlavou rodiny matka, otce v čele rodiny má doma 37% a relativně malé procento dotázaných uvedlo za hlavu rodiny někoho jiného.

Diskuze: Romové byli v minulosti zvyklí na patriarchát v rodině. Hlavou rodiny se vždy stával nejstarší člen, zpravidla to býval právě muž (pouze výjimečně se do čela rodiny postavila nejstarší žena a jednalo se o případy, kdy muž s rodinou z nějakého důvodu nežil pohromadě). Podle odpovědí se však můžeme domnívat, že tato tradice je v současnosti nahrazena takzvanou „matrifokální rodinu“. (Murphy, 2008, s.97) Jedná se o domácnost soustředěnou kolem ženy, která zajišťuje chod domácnosti a celou ji vede. Muž se občas objeví jako manžel nebo milenec, ale jeho přítomnost není trvalá, neboť jeho ekonomická úloha je slabá a nestálá.

Při návštěvě jedné romské rodiny jsem se setkala se situací, kdy hosty obsluhoval manžel a manželka se věnovala návštěvě (jednalo se o mladý pár do 35let). Tento fakt se však hrubě nelíbil starší Romce, která byla v této rodině v roli hosta se mnou a která je tvrdou zastánkyní patriarchátu, neboť je na něj celý život zvyklá. Této Romce bylo více než 50 let. Proto mi z dané situace vyplynulo, že starší věkové generace mají jako hlavu rodiny vždy nejstaršího muže, avšak mladší Romové, kteří si zvykli žít jako Češi a bydlí samostatně od rodiny, mají funkce v rodině rozdělené.

5. Počet členů rodiny bydlících v jedné domácnosti.

GRAF 7

- 60% dotázaných uvedlo, že bydlí s maximálně 4 členy své rodiny v jedné domácnosti, 33% žije s 5 až 8 příbuznými a pouze 7% bydlí s více než 9 členy rodiny.

Diskuze: Celkem mě překvapilo, že celých 60% respondentů bydlí s maximálně 4 členy své rodiny. To poukazuje na fakt, že jednotlivé generace Romů bydlí separovaně a mladí lidé se často stěhují od rodičů do svých vlastních domácností. Někteří z dotázaných však přesto i v současnosti bydlí s více než 9 členy rodiny. Vede je k tomu často spíše finanční situace než rodinné vazby, jak jsem se v mnoha rodinách s terénními sociálními pracovníky mohla přesvědčit. I když je nutno podotknout, že Romové by nikdy nedali nejstarší členy rodiny do domovů důchodců a jsou zvyklí se o ně vždy postarat sami.

6. Mluvíte romsky?

GRAF 8

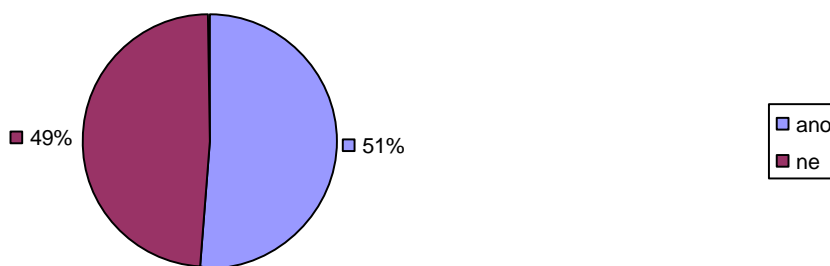

- Skoro polovina dotazovaných uvedla, že zná pouze některá slova z romštiny, 30% Romů pak romštinu běžně používá a 21% romsky nemluví vůbec.

Diskuze: Tento výsledek dotazování ukazuje na to, že se v rodinách romsky již běžně nemluví a hlavně mladší generace pochytila pouze pár slov či frází, ale romsky by se již nedomluvila. I přesto skoro třetina respondentů romštinu stále používá.

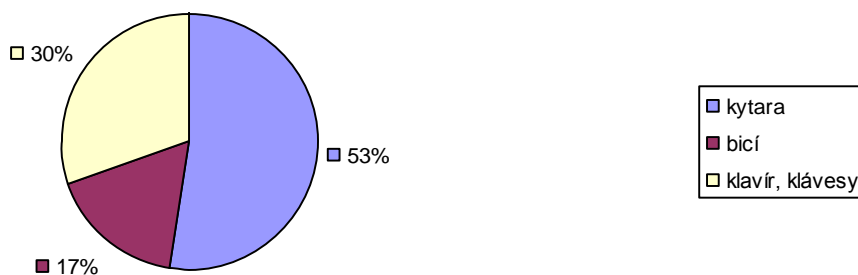
7. Hrajete na nějaký hudební nástroj?

GRAF 9

- V dotazníku uvedla nadpoloviční většina všech respondentů (51%) hrání na hudební nástroj.

GRAF 10

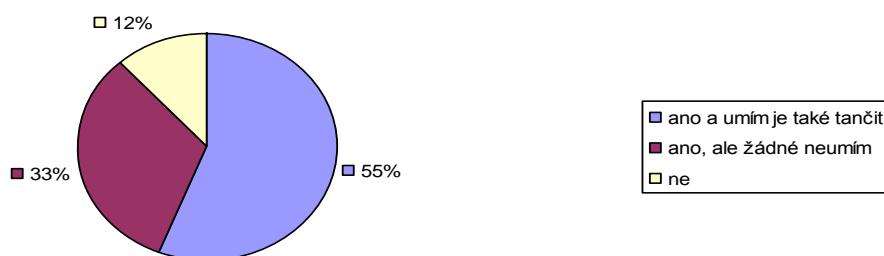

- Nejčastěji Romové uváděli hru na kytaru (53%), bicí (30%) a klávesy (17%)

Diskuze: Jak se ukázalo, Romové mají stále velmi rádi hudbu a ve všech věkových rozmezích se našel někdo, kdo ovládá minimálně jeden hudební nástroj. Nejčastěji se jedná o kytaru, bicí a klávesy. Tradiční hudební nástroje jako například klarinet, harmonika nebo housle se však v dotaznících ani jednou neobjevily.

8. Znáte nějaké romské tance?

GRAF 11

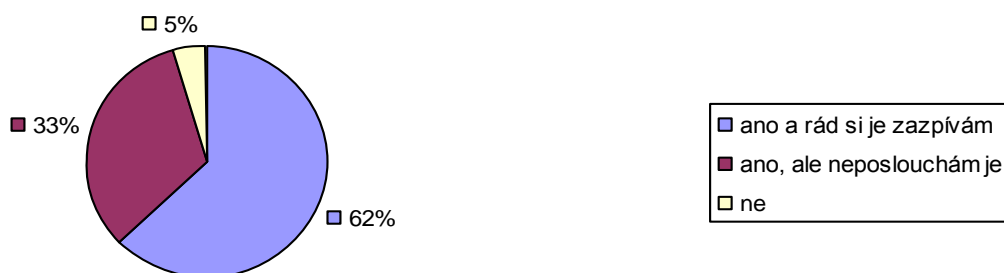

- Nadpoloviční většina dotázaných (celých 55%) odpověděla, že romské tance zná a ráda je také tančí, 33% Romů tance zná ale netančí je a pouze 12% respondentů se s romskými tanci nikdy neseťkalo.

Diskuze: Tento výsledek poukazuje na fakt, že romské tance jsou stále velmi udržovanou tradicí a ani mladší generace se nezříkají této zábavy.

9. Znáte romské písně?

GRAF 12

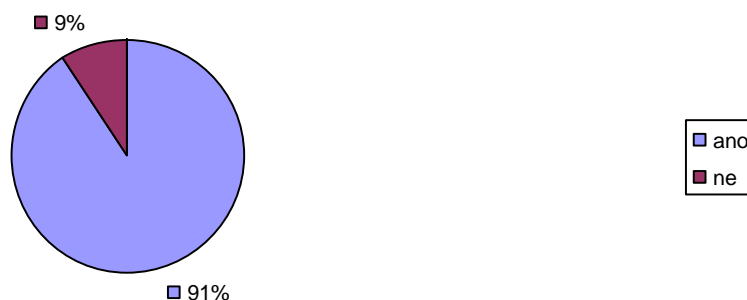
- Více než 60% dotázaných romské písně aktivně zpívá, 33% Romů je však neposlouchá a pouze 5% žádné písně nezná.

Diskuze: Jak dokazuje tento výsledek, romské písně jsou zakořeněny v podvědomí Romů ještě více než tanec. Při mém empirickém šetření v terénu mi mnoho Romů vypovědělo, že i romské písně procházejí vývojem a existuje spousta soudobých velmi

známých zpěváků, které Romové s chutí poslouchají. Jedná se například o maďarské hudebníky. Romové mají totiž výhodu, že rozumí romštině i u Romů ze zahraničí.

10. Znáte smíšená manželství Rom+Češka nebo Romka+Čech?

GRAF 13

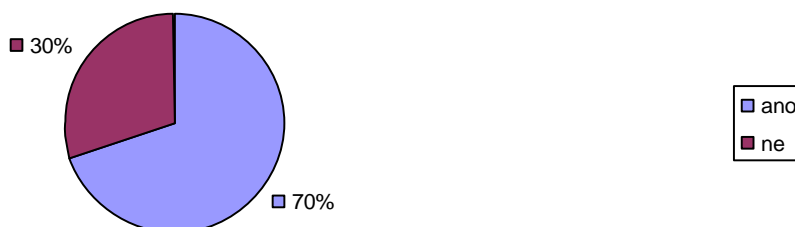

- Drtivá většina dotázaných – 91% zná smíšená romsko-česká manželství.

Diskuze: Tradičního způsobu života se v minulosti týkal i fakt, že Romové se brali pouze mezi sebou a sňatek s Čechem nebo Češkou byl nemyslitelný. Tento výsledek však dokazuje, že v dnešní době je smíšené manželství velmi běžné. Několik dotázaných mi dokonce odpovědělo, že zná méně ryze romských manželství než těch smíšených.

11. Udržujete kontakty i s Romy z jiných okresů, kteří nejsou Vaši příbuzní?

GRAF 14

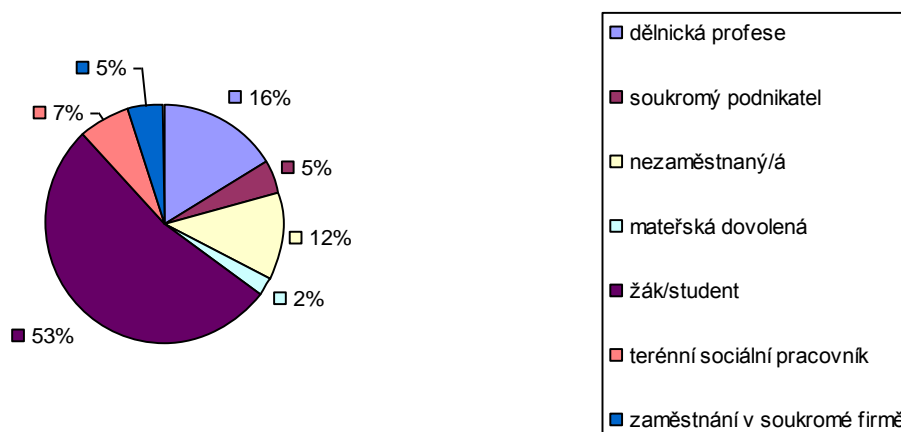

- 70% dotázaných je v kontaktu i s jinými Romy (kromě svých příbuzných) z jiných okresů, dalších 30% však nikoliv

Diskuze: V této práci již bylo zmíněno, že Romové nebyli zvyklí se stýkat s Romy z jiných krajů, se kterými je nepojilo příbuzenství. Jak dokazuje tento graf, dnes tomu však již není. Domnívám se, že jedním z důvodů může být i používání internetu, který má spousta rodin doma a díky kterému mohou lépe udržovat kontakty například s Romy, se kterými se potkají na romském festivalu či romské zábavě.

12. Jaké je Vaše současné zaměstnání?

GRAF 15

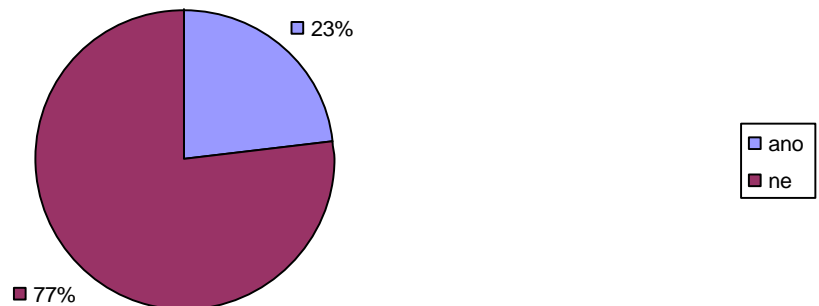

- Nadpoloviční většina (53%) dotázaných je žákem či studentem (což je dáno specifikem mého výzkumu, neboť jsem si jako hlavní vzorek vybrala mladé Romy ve věkovém rozmezí 10-20 let), dalších 16% vykonává dělnickou profesi. 12% respondentů je nezaměstnaných.

Diskuze: Před druhou světovou válkou vykonávali Romové hlavně tradiční řemeslná povolání. Zajímalo mě proto, zda se v současnosti můžeme ještě setkat s těmito řemesly. Pominu-li počet dotazovaných, kteří jsou stále žáky nebo studenty, zjistila jsem, že Romové dnes většinou vykonávají dělnickou profesi - v dotaznících se často objevoval zedník či zámečnick - nebo začali soukromě podnikat, například ve stavebnictví. Je stále však velké procento těch, kteří jsou bez práce.

13. Čtete romské časopisy nebo posloucháte romské rádio?

GRAF 16

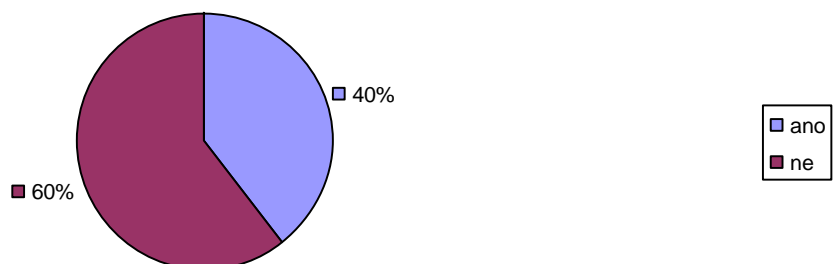

- 77% dotazovaných žádné romské časopisy nečte, ani neposlouchá romské rádio, dalších 23% se o časopisy i rádio zajímá.

Diskuze: V romských časopisech i v rádiovém vysílání se často diskutují romské tradice a své zážitky a zkušenosti vypráví mnozí z řad Romů. Překvapilo mě proto, jak malé procento respondentů se o tyto časopisy nebo rádiové romské pořady zajímá obzvláště v dnešní době, kdy se dá na internetu vše jednoduše vyhledat a není nutné tak časopisy přímo kupovat.

14. Jezdíte na romské festivaly?

GRAF 17

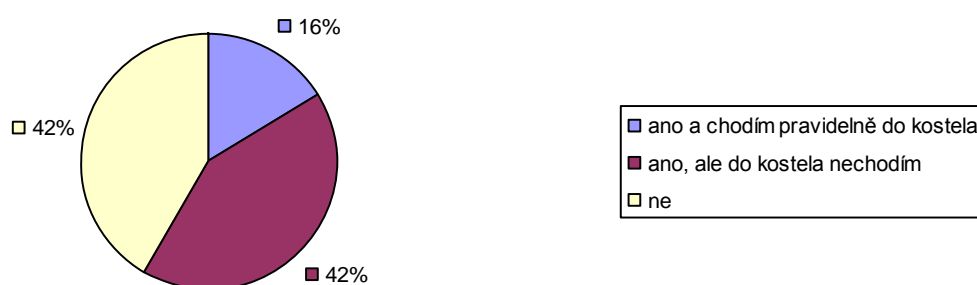

- 60% dotázaných na romské festivaly nejedí, 40% odpovědělo kladně

Diskuze: Byla jsem překvapená, že více než polovina dotázaných na romské festivaly vůbec nejezdí zvláště s ohledem na fakt, že se tyto festivaly konají často i v blízkosti jejich domova, například v Liberci. Jedním z důvodů by mohl být buď nedostatek peněz či nezájem o tento druh akce. Většina Romů si zatančí i zazpívá při různých rodinných oslavách nebo jen tak doma s ostatními členy rodiny.

15. Jste věřící?

GRAF 18

- 84% dotázaných uvedlo, že jsou věřící, ale jen polovina z nich pak chodí pravidelně do kostela. Dalších 16% jsou ateisté.

Diskuze: Při návštěvách v romských rodinách jsem si často všimla sošek panenky Marie a někdy dokonce i malého oltáře. Vůbec jsem nečekala tolik kladných odpovědí na otázku o víře v Boha. Například i desetileté dítě v dotazníku uvedlo, že je věřící. Mnohdy jsem se v kostele setkala také s tím, že za místním farářem přišli Romové a chtěli pokřtít své dítě. Když jsem se ptala na důvod, vysvětlila mi jedna z terénních sociálních pracovníček Tatina Pálová, že kdyby Romové své dítě nepokřtili, věří, že se mu stane něco zlého. A proto i ti, kteří do kostela nechodí, ač jsou věřící, trvají na křtinách.

ZÁVĚR

V této práci jsem se věnovala otázce udržování romských tradic v současnosti v České republice. Je nutné zdůraznit, že pojem „současnost“ byl již v úvodu vymezen. V teoretické části se jednalo časové rozmezí od roku 1945 až do roku 2010, zatímco praktická část byla věnována pouze roku 2010.

V teoretické části jsem nastínila prvky, kterými se romské etnikum vyznačuje. Popsala jsem stručnou historii, tradice spojené s rodinou, obživou, oblékáním a náboženstvím. Dále jsem se věnovala tradičním hodnotám, které v této práci slouží k lepšímu pochopení utváření romského způsobu života.

Vývoj tradic je z velké části ovlivněn životem Romů s majoritním obyvatelstvem České republiky a také vývojem společnosti jako celku. Romové žijící na našem území po desetiletí či dokonce po staletí převzali mnoho prvků z české kultury, které tak v některých ohledech mění jejich tradice. Na druhou stranu je však nutné říct, že určité tradice si toto etnikum stále uchovává.

Výsledky mého empirického šetření, kterému je věnována celá praktická část této bakalářské práce, mě v některých ohledech překvapily. Vyplývá z nich, že Romové v největší míře dodržují tradice spojené s písňovým folklórem a tancem. Tyto dovednosti se dědí z generace na generaci, a proto se i v dnešní době můžeme setkat s dětmi, které umí zatančit čardáš či zazpívat romskou písničku, aniž by je tomu někdo vyloženě učil, protože to mají „okoukané“ od ostatních členů rodiny. Také romština se dá stále považovat za „živý“ jazyk, i když příslušníci mladší generace již nejsou zvyklí ji doma používat, většinou rozumí pár slovům a sami přiznávají, že hovor by v ní vést nedokázali. Oproti tomu už Romové nejsou tolik zvyklí žít pohromadě jako rodina a mladiství při dovršení dospělosti zpravidla odcházejí z domova a začínají žít samostatně. Také počet dětí se u většiny romských rodin snížil. Stále však nedají dopustit na pevné rodinné vazby, kdy všichni drží při sobě a je-li mezi jednotlivými členy nějaký nesvár, o Vánocích se všichni usmířují a odpouštějí si. Tento zvyk považují za velmi hezký a zcela jistě by se dal aplikovat i ve spoustě „gádžovských“ rodin, kde často tak silné vazby mezi lidmi nepanují.

Za manifest romství by se tedy na základě této práce dalo považovat zejména používání romského jazyka (ačkoliv se často jedná o pasivní znalost, kdy mladší členové rodiny nemluví tímto jazykem plynule a znají pouze některá slova) a romské písně a tance, které jsou dodnes hojně k vidění na romských festivalech.

Jsem ráda, že jsem měla příležitost setkat se s Romy a zavítat do jejich domovů, abych si tak o jejich způsobu života spojeného s tradicemi mohla vytvořit lepší představu. Tuto zkušenost si s sebou ponesu celý život a jsem přesvědčená, že mi změnila celkový pohled na romské etnikum. Dříve jsem byla, stejně jako spousta dalších lidí, ovlivněná předsudky a musím říct, že mnoho z nich je nepravdivých.

PRAMENY

Literatura

BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. 1.vyd. Praha : Votobia, 2004. 179s. ISBN: 80-7220-180-8

DAVIDOVÁ, E. *Romano Drom= Cesty Romů 1945-1990: změny způsobu života a postavení Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 273s. ISBN: 80-244-0524-5

DAVIDOVÁ, E. *Romové a česká společnost. Hledání domova, porozumění a vzájemného soužití*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, Praha.

HORVÁTHOVÁ, J. (2002). *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Člověk v tisni, společnosti při ČT, o.p.s.

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras = Můžeme se domluvit*. 3.vyd. Olomouc: Vydavatelství UP, 1998. 129 s. ISBN: 80-7067-905-0

JAKOUBEK, M. *Romové - konec (ne)jednoho mýtu : tractatus culturo(mo)logicus*. 1. vyd. Praha : Socioklub, 2004. 316s. ISBN 80-86140-21-0

JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L. *Cikánská rodina a příbuzenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Dryada, 2007. 207s. ISBN 978-80-87025-11-6

JAKOUBEK, M., HIRT, T. *Romové: kulturologické etudy*. Dobrá Voda : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 383 s. ISBN: 80-86473-83-X

JAKOUBEK, M., PODUŠKA, O. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. 174s. ISBN 80-7239-140-2

KOLEKTIV AUTORŮ MUZEA ROMSKÉ KULTURY. *Romové=O Roma: tradice a současnost*. Brno: Moravské zemské muzeum: SVAN 1999. 90 s. ISBN: 80-7028-141-3

KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Academia: Praha, 2006. 879s. ISBN 80-200-1415-2.

LAKATOŠOVÁ, M.: Některé zvyklosti olašských Romů. *Romano Džaniben*, roč. 4, č. 3 (1997), s. 2-13.

MURPHY, R.F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 268s. ISBN: 80-86429-25-3

NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Vydavatelství UP, 1999. 129s. ISBN: 80-7067-952-2

ŘÍČAN, Pavel: *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje budoucnosti. Praha: Portál, 1998. 1. vyd. 143 s. ISBN 80-7178-250-5

SOCIOKLUB, Sešity pro sociální politiku: *Romové v České republice*. Praha: Sociopress, F1999. 1. vyd. 558 s. ISBN 80-902260-7-8

STEWART, M. *Čas cikánů*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005. 275s. ISBN 80-7364-017-1

ŠEBKOVÁ, H. Romská humorná vyprávění. *Romano Džanibem*, roč. 4. č. 1-2 (1997) s. 43-77.

ŠEBKOVÁ, H. Strípky romské tradice v osadě v Hermanovicích. *Romano Džaniben*, roč.8 (2001), č. 3-4, s. 42-77

ŠEVČÍKOVÁ, V. *Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby*. 1.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě 2003, s. 103 .

ŠEVČÍKOVÁ, S. (2003): Sociální práce s Romy prizmatem hodnot Romů. *Sociální práce*, č. 4. Brno : ASVSP, 4, č. 4, od s. 105-118, 14 s. ISSN 1213-6204. 2003.

UNUCKOVÁ, M. *Žijí mezi námi: Historie a současnost Romů*. Karviná : Sdružení Romů severní Moravy, 2007. 35 s. ISBN: 978-80-239-9286-1

Internetové zdroje

Festival Khamoro [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: <http://www.khamoro.cz/>

Festival Romská píseň. [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: http://www.romanohangos.cz/clanek.php?id_clanek=1238

Romské Vánoce. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: <http://janhorvath.blog.idnes.cz/c/112327/Romske-vanoce.html>

Věra Bílá a skupina Kale. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: http://www.romanohangos.cz/clanek.php?id_clanek=740

V. festival romské kultury v Liberci. [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2006_0405

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Jmenný seznam romských žáků ze základní školy v Chrastavě

Příloha č. 2: Dotazník

Příloha č. 1- seznam romských jmen (viz.teoretická část s. 8)

Jmenný seznam romských žáků na Základní škole 1. Máje v Chrastavě, který sloužil jako ověření výskytu moderních jmen u romských dětí.

Základní škola Chrastava, náměstí 1. Máje 228, okres Liberec – příspěvková organizace

SEZNAM ŽÁKŮ

ŠKOLNÍ ROK

2009/2010

Číslo	Třída	Příjmení	Jméno	Číslo	Třída	Příjmení	Jméno
1	1. A	Adamovič	Lukáš	25	9. B	Gyngo	Lukáš
2	9. A	Badi	Gabriel	26	8. C	Gyngová	Markéta
3	1. A	Badiová	Sabina	27	4. E	Halušková	Darina
4	4. B	Bady	Tomáš	28	6. C	Hučková	Denisa
5	9. A	Balážová	Erika	29	6. C	Kanaloš	Daniel
6	8. E	Barůšek	Vojtěch	30	8. B	Kožuch	Jan
7	3. E	Bukaj	Tibor	31	4. B	Kraková	Michaela
8	8. C	Bukajová	Šarlota	32	5. B	Kupcová	Petra
9	4. A	Čobal	Dominik	33	2. A	Polhošová	Aneta
10	3. E	Demeterová	Marie	34	4. E	Polláková	Tereza
11	8. B	Doupovec	Jan	35	7. C	Stankovičová	Diana
12	4. E	Drapáková	Denisa	36	8. C	Šiváková	Nikola
13	9. A	Ferenc	Dominik	37	5. A	Šugárová	Anna
14	5. B	Ferencová	Andrea	38	6. A	Tarnaiová	Leona
15	9. A	Ferencová	Kristýna	39	8. A	Tokárová	Andrea
16	1. A	Ferencová	Sabina	40	2. A	Vojkůvková	Lucie
17	5. B	Feri	Radek	41	3. A	Vokřál	Daniel
18	3. E	Feriová	Nikols	42	7. A	Vokřál	Kevin
19	5. A	Giňa	Patrik	43	5. B	Záslav	Jakub
20	5. A	Grundza	Michal				
21	3. E	Grundza	Pavel				
22	7. A	Grundza	Tomáš				
23	7. B	Gujdová	Anna				
24	6. C	Gujdová	Natálie				

Příloha č. 2 – Dotazník (viz. praktická část, s. 26)

Ukázka dotazníku, který sloužil k empirickému šetření mezi Romy k ověření udržování jejich tradic v současnosti.

DOTAZNÍK

Cílem tohoto empirického šetření v podobě dotazníku je zjištění, jak udržují Romové tradice svých předků v české společnosti, a následná analýza tradičního života v současnosti.

Dobrý den,

jmenuji se Markéta Lejsková a na Fakultě Přírodovědně-humanitní a Pedagogické studuji obor humanitní vědy a angličtina. Momentálně vypracovávám bakalářskou práci na téma „Udržování romských tradic v současné české společnosti“. Praktické šetření toho, jak se romské tradice dnes udržují, je založeno právě na tomto dotazníku.

Dotazník je anonymní a slouží pouze k účelům vypracování mé práce. Většina otázek je uzavřených, nicméně přivítám jakékoliv připomínky nebo postřehy. Můžete také zatrhnout více odpovědí v případě, že Vám jedna odpověď nebude stačit.

Předem děkuji za Váš čas, který strávíte vyplňováním tohoto dotazníku.

1. Jste:

A) Muž B) Žena

2. Váš věk

3. Bydlíte:

A) ve vlastním domě B) ve vlastním bytě C) v podnájmu
D) na ubytovně nebo jiném zařízení.

4. Jak dlouho žijete ve svém současném domově:

A) od narození B) méně než 1 rok C) více než let

5. Kolik máte sourozenců:

6. Kdo je u Vás „hlavou“ rodiny:

A) otec B) matka C) někdo jiný:

7. S kolika členy své rodiny bydlíte v jedné domácnosti:

8. Mluvíte romsky?:

- A) ano, romštinu používám běžně B) trochu, umím některá slova
C) ne

9. Hrajete na nějaký hudební nástroj?:

- A) ano, hraji na:..... B) ne

10. Znáte nějaké romské tance?

- A) ano, umím je také tančit B) ano, ale žádné neumím C) ne a nezajímám se
o ně

11. Znáte romské písně?

- A) ano a rád si je zazpívám B) ano, ale neposlouchám je C) ne, žádné neznám

12. Kolik znáte smíšených manželství (Rom+Češka nebo Romka+Čech)?:

.....

13. Udržujete kontakty s Romy z jiných okresů, kteří nejsou Vaši příbuzní?

- A) ano B) ne

**14. V současnosti pracuji jako:...../ nepracuji
(zakroužkujte).**

15. Čtete romské časopisy nebo posloucháte romské rádio?

- A) ano – například:
B) ne

16. Jezdíte na romské festivaly?

- A) ano, jezdím B) ne, nejezdím

17. Jste věřící?

- A) ano a chodím pravidelně do kostela B) ano, ale do kostela nechodím
C) ne

18. Které romské tradice jsou součástí oslav ve Vaší rodině při příležitosti narozenin, svatby, pohřbu, Vánoc, apod.?

.....
.....
.....
.....